

అం. ర. సు.

శ్రీ సీతారామాభ్యాం నమః.

అస్మత్సద్గురు చరణారవిందాభ్యాం నమః.

శ్రీమదనంత నిమాగంత సిద్ధాంత ప్రతిపాదక
సద్గ్రంథేష్వత్సవోత్కృష్టతయా ప్రతిపాదితే
శ్రీమద్భాగవతే, దశమస్కంధే, ద్వితీయ చతుర్థ
శాధ్యాయస్థ బ్రహ్మస్తుతివాఖ్యా.

శ్రీశుకభగవత్పాదాచార్యవిరచితా

శ్రీ శు క ప ణీ యా ఖ్యా .

ఐంగళూరు తులసీ వనవాసినా

తూంపుల్ - వెంకటాచార్యేణ

యథామాతృకం యథామతి పరిష్కృత్య

కల్యాణపురీ మధ్యవిద్యోతమానయోః

శారదామ్బా - వాగీశ్వరీ ముద్రాక్షరశాలయోః

ముద్రితా

—* సశ్శివిజయతే తరామ్ *

—* సశ్శివిజయతే తరామ్ *

౧౮౯౨ సం॥

ప్రకటన.

శ్రీసీతారామాభ్యాంనమః.

ఇందువలన సకలభాగవతోత్తముల సన్నిధియందు అనేక ప్రణామ పూర్వకముగ విన్నవించడమేమనెన,

శ్రీమద్భాగవత మహా ప్రబంధమునకు శ్రీశుక భగవత్పాదాచార్య పరచితంబైయుండు (శ్రీ శుకపక్షీయై) మనెడు వ్యాఖ్యానముతోగూడ శ్రీమద్భాగవత గ్రంథమంతయును ముద్రింప నిచ్చగలవాడైనను సాంగముగ శ్రీ శుకపక్షీయము దొరకుటలో కాలవిశంబము యుండుటవలన ప్రకృతంబున దొరికినంత ఈప్రతిలోనుండు దశమస్కంధ స్థముగనుండే బ్రహ్మస్తుతులుకు శ్రీ శుకపక్షీయ వ్యాఖ్యను ముద్రించియున్నాను.

గూడిన త్వరలోనే శ్రీ శుకపక్షీయవ్యాఖ్యా సమేతముగ శ్రీమద్భాగవత మహాప్రబంధము సాంగముగ ముద్రింపఁబడుతున్నది.

తూప్సుల్ - వెంకటాచార్యుః.

శ్రీరస్తు.

శ్రీసీతారామాభ్యాంనమః.

అస్తత్సద్గురు చరణారవిందాభ్యాంనమః.

శ్రీమద్భాగవతీయ దశమస్కంధస్త బ్రహ్మచిక్రత గర్భస్తుశివ్యాభ్యా

శ్రీ శు క ప ట్రి యా భ్యా.

{ శ్లో॥ బ్రహ్మభవశ్చతత్రైత్య మునయోనారదాదయః |
దేవేస్సానుచరైస్సాకం గీర్భిష్టృషణ మైశయః ॥ }

వ్యా॥ (బ్రహ్మభవశ్చై)తి = తత్ర-తదావసుదేవదేవకీ కారాగృహే, ఏత్య-యోగప్రభావేన దేవకీసన్నిధౌ స్థితేవ్యర్థః, గీర్భిః - “అహం భక్తపరాధీనోహ్య స్వతంత్రీభవద్విప” ఇతి భగవత్కృత సత్యవ్రతి జ్ఞాప్రకాశక సత్యవిద్యావాక్యైర్నిత్యర్థః, వషిఃణమ్ - భక్తాభీష్టప్రదా తారమితియావత్; ఐశయః - అస్తువక్, ప్రకృతి పురుషేశ్వరాత్మక తత్వత్రయాభివ్యజ్జకయథోక్తసత్యవిద్యావాక్యైస్తుష్టుప్రతితియావత్.

{ దేవాఃశుభాః సత్యవ్రతం సత్యపరం త్రిసత్యం సత్యస్య
యోనిం నిహితంచ సత్యే | సత్యస్యసత్య మృత సత్యనే
త్రింసత్యాత్మకంత్యాం శరణంప్రపన్నాః ॥ ౧ ॥ }

కానిపునస్తానిసత్యవిద్యావాక్యైశ్చిత్త్యాకాష్టాయామాహ- (సత్యవ్రత) మితి = సత్య- నిర్వర్తితః, వ్రతః- “మాంప్రపన్నోజనగోచరస్సభూయో హేతి శోచితు” మిత్యాది ప్రతిజ్ఞాలక్షణోయస్యతమ్, త్యాంవయం శరణం ప్రపన్నాభిక్షయోజ్యమ్, (యద్వా) సత్యైః - సదాచరైర్జీవైః, వృతమ్ - భవబద్ధాద్విమోచకత్వేన వరణీయమిత్యర్థః, (అథవా) సత్యైః - సదాచరైః, కాలకర్తృగుణాతీతాపాక్రమతదేహాదిః

ద్భుక్తజీవైః, వృతమ్ - సమన్తాదావృతమ్, తైరుపాస్యమాన మిత్య
 థః; తంత్యామిత్యాదిపూర్వవత్; కీదృశమిత్యాకాక్షాయమాహ =
 (సత్యపర) మిత్యాదినా = సత్యమ్ - సదాతనమ్, సరమపదలక్షణ
 స్థానం యస్యతమ్; త్రయః- విశ్వస్పష్ట్యాది హేతుభూతా రజస్సత్యత
 మోగుణాః, సత్యాః - సదాతనాః, యస్మిన్ తమ్; ప్రకృతిరూపేణ
 సామ్యవస్థాపనాన్నివాంతేషాం గుణానాం భగవంతమంతరేణాత్ర
 యాంతరాభావాదితిభావః. సత్యః - నిత్యః, నిఖిలనిగమ కదమ్భః;
 “అతఏవచనిత్యత్వ”మితిన్యాయాత్; తస్యయోనిః - ఆవిర్భావస్థానమ్,
 “యస్యనివసేతమేవై తద్య దృగ్దో యబుద్ధేదస్సానువేదోధర్వాగ్నిర
 స”ఇతిశ్రుతే; “శాస్త్రయోనిత్వా”దితిన్యాయాచ్చ; తమ్; విశ్వస్పష్ట్యాది
 కార్యాను గుణ్యేననిఖిల నిగమ కదమ్భ స్రవతకమితిభావః. సత్యే -
 నిఖిల నిగమ కదమ్భే, నిహితమ్ - ముఖ్యవృత్త్యా లేన ప్రతిపాద్యమాన
 మిత్యథః, సత్యస్య - చరాచరలక్షణస్య ప్రకృత్యస్య, సత్యమ్-తత్తజ్జా
 త్యానుగుణ్యేనాంతర్యామిసన్ చరాచరాత్మక నిఖిలప్రాణి స్రవతక
 మిత్యథః, “తత్స్పష్టే- తదేవానుప్రావేశత్- తదనుప్రవేశ్య - సచ్చ
 త్యచ్ఛాభవత్- యదిదం కించ - తత్సత్యమిత్యాచక్షత్”ఇతిశ్రుతే; ఋ
 తమ్- ప్రియవచనమ్, సత్యమ్- సమదర్శనమ్, “ఋతంచసూన్యతావా
 ణీ సత్యంచ సమదర్శన”మితి భగవతైవ వివృతత్వాత్; తయోర్మే
 త్రైమ్-సేతారమ్, స్వభక్తైః ప్రకటకుర్వాణమిత్యథః; ఏవంప్రకా
 రేణ సత్యాత్మకమ్ - సత్యస్వరూపిణాంత్యామితి సమ్మన్దః.

మహా॥ ఏకాయనోసాద్విఫలస్త్రీమూల శ్చతూరసంప
శ్చశిష్య దాత్తా । సప్తత్వగప్తవిటపోనవాత్మోదక
శ్చదోద్విఖగోహ్యచివృక్షః॥

వ్యా॥ ఏపంపునల్లవరమాత్తు తత్వాభివృద్ధిన ముఖేనస్తువత్త
త్స్వరూపంప్రకాశ్యప్రకృతి నియామక లేవనతంస్తోతుం ప్రకృతి తత్వం

తతాఽర్థస్వరూపనిరూపణేనద్యోతయతి. (ఏకాయన) ఇతి = ఆసా-
అస్తవాది సప్తస్థి సూక్ష్మాసూక్ష్మ దేహాది ప్రపంచా, అది-రుత్పత్తి,
స్తవా-స్పృశ, జీవానామేతద్దేహాది సప్తస్థస్య భగవత్సజ్జలాయ
త్తత్వాదాదిమానిత్యక్తమ్. తచ్చమాతమ్ "అత్త మాయామృతేరా
జక పరస్యానుభవాత్తనః । నఘటేతాథకసప్తస్థ స్వప్నద్రీష్టురి
వాఙ్మసే"తి. కుతోదేహదేవృక్షత్వమ్? ఇత్యాకాక్షాయాం తస్య పృ
క్షసామ్యస్పృక్షత్వయ్యత ఇత్యాకయేనాహ - (ఏకేతి) = ఏకా-
ప్రకృతి, రయన - ముపాదానతయా అత్యయోయస్య, ద్వే-తత్తస్య
జ్యపాపాయత్త సుఖదుఃఖే, భలేయస్య; త్రయో-గుణా, మూలానియ
స్య; చత్వరో - ధర్మార్థకామమోక్షాః, రసాః - మధూని, క్షీరాణివాయ
స్య; పంచ - మహాభూతాని, శిఖాః - సుగంధాయః, ప్రస్ఫుత మూలాని
యస్య; షట్ - జ్వాలాస్త్రీప్తపృథ్విరిశామావక్షయనాశాః, అత్తా- స్వ
భావోయస్య; సప్తత్వక్-చర్మమాంస రుధిరమేదోమజ్జాస్త్రీనిత్యచోయ
స్య; అష్టా-ప్రకృశిమహదహజాహర పచ్చరస్తాత్రాణి, విటపాః - శా
ఖాః యస్య; నవ - ద్వారాణి, అక్షాణి-కోటరాణి యస్య; దశ-జ్ఞాన
కషే=స్త్రియణి, ఛదాని - పత్రాణి, యస్య; ద్వా - జీవేశ్వరా,
భిగౌ - పక్షిణౌ, యస్త్రి; అత్రదేహదేవృక్షతోవ్యక్తాతస్య క్రేమా
దిభజనరూపకుకారేనాశ్చ సాధేదగ్నేయత్వంసూచయతి. ||౨||

$$\left\{ \begin{array}{l} \text{మూత్వమేకఏవాస్యసతగప్రసూతి స్త్వంసన్నిధానం} \\ \text{త్వమచగ్రహశ్చ । త్వన్తాయయాసంపృతజేతసస్తాప్తం} \\ \text{పశ్యన్తీచానానవిపశ్యతోయే॥} \end{array} \right\} \quad ||3||$$

వ్యా॥ ఇథం దేహాదీస్వరూప నిరూపణేన ప్రకృతితత్వస్వరూ
పం ప్రకాశ్యతస్త్రియమకేనత్వయైవవయం సద్వేజీవాదేహాదీసప్తస్థం
ప్రాస్యతత్పరవశకృతా ఇతి జీవతత్వస్వరూపమవిదర్శయకస్తాతి-(త్వ)
మితి = సతః- సత్యస్యాస్య సూక్ష్మాసూక్ష్మ దేహాది ప్రపంచజాతస్య,

త్వమేక ఏవప్రసూతిః - ప్రసవితా, ఉక్తసూక్ష్మాసూక్ష్మ దేహాది
సమృద్ధిః, నత్యనదాదిః; అస్తదాదేరపి ఈదృశదేహాదిసమృద్ధి
ఘటక స్వమేవహీతిభావః, కేచత్వమేవాస్య సన్నిధానమ్ - సమ్యగ్జీర్ణీ
యస్తేతిన్దిన్దితి సన్నిధానమ్ - అయస్థానసూతః, త్వమేవాస్య స్వ
న్దిన్నుసంసహరాః; సమయదాహిరియావత్, అపిచాస్యత్వమేక ఏవా
నుగృహ్యంత్యనుగ్రహాః - పాలకః, మత్స్యకూర్త రామకృష్ణాద్యవతారై
స్త్వమేవేమంపాలయసేత్యర్థః; ఏవంసతకేచనఅజ్ఞా స్వన్తాయయామో
హితాస్సన్తోస్తదానత్యక్తదేహాస్మప్త్యాదికారణత్వేనపశ్యన్తీత్యా
హ-(త్వచ్చాయయే)తి = త్వచ్చాయయానిఖిలజగన్తోహిన్యాభవదీయ
మాయాఖ్యచిత్తవక్త్రా, సంపృతచేతసః - సమ్ప్రాప్తే బుద్ధయవస,
త్వామ్ - స్థావరస్త్రీణాం సృష్ట్యాదికారణభూతమ్, నానాపశ్యన్తి-
త్వామివ జన్మమద్రాహవామపి సృష్ట్యాదికారణభూతం పశ్యన్తీత్య
ర్థః, యేషునష్టాన్తే - త్వచ్చాయామోహరహితాః, చిదచిదీశ్వ
ర తత్త్వత్రయవివేకపూర్వకం నిఖిలనిగమహదాభిజ్ఞాభ్యర్థః; తేషు
నైవంపశ్యన్తి, కేరతు నిఖిల నిగమాగమదేవమాబృన్దసమన్విత పా
దారవిన్దం పరమాత్మానం ప్రసారాయణం భగవన్తం త్వమేవసృ
ష్ట్యాది నిఖిలకారణ భూతంపశ్యన్తీవాక్యశేషః. (యద్వా) యేత్వ
న్తాయయాసంపృతచేతసస్సతోనవివచ్ఛేతః - "సోకామయతబహు
స్యాం ప్రజాయేయేతి- సర్వంభవ్యదం బ్రహ్మ"త్యాదికుక్రితాత్పర్యావ
భిజ్ఞాః, తే; త్వామ్ - నానా - స్థావరజగ్గురూపేణ, పశ్యన్తి, విప
శ్చితస్తుస్థావరజగ్గురూపదేహేషు జీవేనసహసప్రవేశ్యతస్మిన్స్తృత
యాతచన్తర్యామిచ్ఛేన భవనమేవయథోక్తకుక్రితాత్పర్యమిత్యేవం
జానన్తస్సన్తస్థావరజగ్గురూపిన్వన్తర్యామి తయావస్థితంత్యాకేకమే
వనిఖిలజగత్కారణం పశ్యన్తీత్యర్థః.

॥౩॥

అ॥ త్వమనుగ్రహచ్ఛేతి యదుక్తం తదేవాద్య వివృణోతి.

మూ॥ నిభషిరూపాణ్యవబోధతత్త్వే డేమాయ
లోకస్యచరాచరస్య । సత్వోపపన్నానిసుఖావహాని
సతామభద్రాణిముహుర్నిఖిలానామ్॥ ॥౪॥

వ్యా॥ (నిభషి)తి = అత్త్వే-హేసర్వాస్త్ర్యామిత్, అవబోధః-
జ్ఞానఘనస్వరూప స్త్వమ్, రూపాణి - స్వరూపాత్మక మత్స్యకూర్తా
దిమూర్తీః, నిభషి - ఆవిషగ్రోషీత్యర్థః, కిమభఃమతః - చ
రాచరస్య - స్థావరజఙ్గమాత్మకలోకస్య, డేమాయ- లబ్ధదేహానాం
నిఖిలజీవానాం పరమపురుషార్థః ప్రాప్తజేన పరిపాల నాయేచ్ఛర్థః,
కీదృశాని రూపాణి ? సత్వోపపన్నాని - శుద్ధసత్త్వస్వరూపాణి, కించ
సతామ్ - సాధుజనానామ్, సుఖావహాని- భగవత్ప్రదారవిన్దమాహ
త్వ్యక్రవణకీర్తనరూపభజన సుఖప్రాప్తకాణి, ఖిలానామ్ - అసతాం
కంసాదీనాంతు, ముహుః-శశ్వత్, అభద్రాణి - అమృతప్రదానిచ॥ ౪॥

అ॥ భగవదవతారరూపాణి సతాంభగవత్ప్రదారవిన్ద మాహ
త్వ్య క్రవణకీర్తనాదిలక్షణ భజనసుఖప్రాప్తకాణీత్వక్రమ్, తతగ్గతి
మతః.

మూ॥ త్వయ్యమ్బుజాత్మఫలసత్వధామిన్సమాధినావే
శితచేతనైకే త్వత్ప్రదపొతేనమహత్కృతేన కఃర్షన్తి
గోవత్సపదంభవాద్భిమ్॥ ॥౫॥

వ్యా॥ (త్వయి)తి = హే అమ్బుజాత్మ సమాధినా- సవ్యగా
సమస్తా, ద్ధీయతే - న్యస్యతే, మనోఽనేనేతి యథోక్తక్రవణకీర్తనా
నాదిరూప భజనమ్, తేన ; అఖిలసత్త్వధామిన్ నిఖిలజీవనికాయాశ్ర
యణీయేత్వయి, ఆవేశితమ్ - నిరస్తరమాశిష్టమ్, యచ్ఛేత-స్తేన, ఏక-
ముఖ్యాస్సజ్జనాః, మహత్కృతేన - మహద్భిగ్కృతయాశ్రయదర్శితేన, త్వ
త్ప్రదపొతేన - భవత్ప్రదారవిన్దమాహత్వ్య క్రవణాదిరూపయథో
క్తభజనలక్షణనాకయేచ్ఛర్థః, భవాద్భిమ్ - అపారభవసాగరమ్, గో

ఏవనిర్భయాస్సంతః; వినాయకాః - విఘ్నకారిణి, తేషామనీకపాః
 బలవత్తరవిఘ్నకారిణి, దారాపత్యాదయః; తచ్చామౌతమ్ “విప్ర
 స్య వై సస్య సతోదేవా దారాదిరూపిణి విఘ్నం కుర్వంత్యయం హ్యస్తా
 నాక్రమ్య సమియాత్పర” మితి. తేషాం మూర్ధాను విచరన్తి దారాదిరూ
 పేణేంద్రాది దేవాయ త్తవిఘ్నానగణయ్య నిరన్తరం త్వద్భజనమేవ
 కుర్వంతో ముచ్యంత ఇత్యర్థః. ఏతదేవాభిప్రేత్య శూరయతే - “సవై జ
 నోజాతుకథంచ నావృణేన్తు కన్దసేవ్యవదజ్ఞ సంస్మృతిమ్ | స్తరన్తు కుం
 దాఙ్క్రిప్తగూహానంపునర్విహతుమిచ్ఛేన్నరసగ్రహాయతః సకర్హి
 చిన్తత్పరా శ్చాన్తరూపేన జ్ఞాన్తి నోమేనిమిషోలేధిహేతిః | యేషా
 మహంప్రియ ఆత్మానుతత్స సఖాగురుస్సుహృదో దైవమిష్ట” మితి. ||౮||

అ|| అథయమక్తం (చరాచరస్య తేషామయరూపాణి విభిషే) తిత
 చ్చాద్య ప్రపచ్చయతి.

{ మూ|| సత్త్వవిశుద్ధంత్రయతేభవాన్ధిత్వా శరీరిణాం }
 { శ్రేయశ్చపాయనం వపుః | వేదక్రియా యోగతపస్సమా }
 { ధిభి స్తవాహణం యేన జనస్సమీహతే || ౯ || }

వ్యా|| (సత్త్వ) మితి = శరీరిణామ్-చరాచరదేహవిశిష్టప్రాణి
 నామ్, స్థితౌ - పరిపాలన నిమిత్తమ్, తేషామేవ శ్రేయశ్చపాయనమ్-
 యథాయోగ్యం ధర్మాదిపురుషార్థప్రాసకమ్, విశుద్ధం సత్త్వమ్ - విశే
 షతశుద్ధసత్త్వత్వకమ్, వపుర్భవాన్త్రయతే - స్వస్వరూపాత్మకం రా
 మకృష్ణాచిరూప దివ్యమజ్గళ విగ్రహమావిష్కరోషీత్యర్థః, యేన-దివ్య
 మజ్గళ విగ్రహేనా, జనః, (జాతావేకవచనమ్) క్రియా యోగాది
 భిస్తవాహణమ్- పూజామ్, సమీహతే - సమ్యక్గరోతి, తాదృశది
 వ్యమజ్గళ విగ్రహమావిష్కరోషీతి సమృద్ధః, క్రియా యోగః - భవ
 దారాధనమ్, తపః - భవతగ్రథాశ్రవణ కీర్తనాదాచితై కాద్ర్యమ్,
 “మసస్వేన్ద్రియాణాంచ వికాద్ర్యం పరమంతప” ఇతి వివరణాత్;

సమాధిః- సమాధానమ్, భగవద్గుణగణామృత నిషేవణేనతస్మిన్చ
త్తసమాధానమిత్యుతః. ॥౯॥

అ॥ యద్యేవంశుద్ధసత్త్వాత్కం వపుభవాన్నావిమలరూప్యై తస్మి
నకన్యాపి భక్తిస్సిద్ధ్యేదిత్యాశయేనాహ. *

{ మూ ॥ సత్త్వంనచేద్ధాతరిదంనిజంచపుర్విజ్ఞానమజ్ఞా
నభిదాపమాజనమ్ । గుణప్రకాశైరనుమీయతేభ
వాప్రకాశతేయస్యచయేనవాగుణః ॥౧౦॥ }

వ్యా॥ (సత్త్వంనచే) దితి= హేధాతః? సత్త్వమ్ - శుద్ధసత్త్వా
త్కమిదం శ్రీకృష్ణాత్కమ్, వపుః, నచేత్ - నావిమలరోషిచేత్,
తహి, విజ్ఞానమ్- భవానేవసర్వోత్తమఇతి విశేషతో భగవత్స్వ
రూపజ్ఞానమ్, అజ్ఞానభిల్ - తణ్డలాచ్ఛాదక తుషపదనాదితయానువ
తమానం జీవస్వరూపాచ్ఛాదక మజ్ఞానంభినత్తి- నాశయతి, త్వ
జ్ఞానభిల్, భక్తియోగశ్చ; అస్మాకమపిమాజనం-క్షయమ్, ఆప-పా
ప్నయూత్, కిముతాన్యేషామిత్యుతః; సమ్ప్రీతితు భవద్విషయశ్శ
విగ్రహవిభావేనతి, గుణప్రకాశైః- విదారితాస్యబ్రహ్మణ్డద్యో
తనగోవర్ధనోద్ధరణాద్యనన్యసాధారణ మాహాత్మ్యప్రకటనైః, భ
వాననుమీయతే- అఖిలజగత్కారణత్వేన తదాధారత్వేనచ ముము
క్షూపాస్యోభవానేవేతి నిశ్చయతే, అతోస్మాకమన్యేషాంచ విజ్ఞా
నమజ్ఞానభిద్భక్తియోగశ్చవర్ధతేఇతి భావః; కీదృశోభవాన్? (యస్య-
సమ్బంధీ) గుణః- త్రిగుణాత్మకాయంస్థూలసూక్ష్మదేహాది ప్రపంచాః,
యేనవాప్రకాశతే- నియన్తృభూతేన యేనైవచేతనీకీయతే, సభ
వానితి యోజ్యమ్. “ యేనచేతయతేవిశ్వం విశ్వంచేతయతేనయ ”
మితి శ్రుతేః. ...* ...* ॥౧౦॥

అ ॥ అథేదానీం భగవదవతార నామాదీనామపారతా మావేద
యక సౌతి.* * * *

{ మూ॥ ననామరూపేగుణకమజన్మభి ర్నిరూపితవ్యే }
 { తవతస్యసాక్షిణః । మనోవచోభ్యామనుషేయవ }
 { త్వ=నోదేవక్రియాయాంప్రతియన్త్యభాషిహే॥ ౧౧॥ }

వ్యా॥ (ననామే) తి= నామాని- రామ కృష్ణ గోవింద ముకుందే
 త్యాదీని, రూపాణి- మత్స్యకూమాదీని, (ఉభయత్ర)జాతానే
 కవచనమ్) తవ, ఇత్థం భూతేనామరూపే, గుణకమజన్మభిః- బు
 ద్ధివ్యాపారసామర్థ్యం యుక్తాస్మద్భూజన్మభి రపీత్యర్థః; ననిరూపి
 తవ్యే- ఏతావన్తిరామాని ఏతావన్తిరూపాణీతి గణయితుమశక్యే ,
 త్వన్నామరూపాణాం మపారత్వాదితిభావః; కీదృశస్యతవ ? సాక్షి
 ణః- మనోవచః ప్రవర్తకత్వేపి తదస్య స్వేత్వార్థః; కించమనోవ
 చోభ్యామ్- ప్రవర్తకమానాభ్యాం హేతుభ్యామ్, అనుషేయమ్-
 ఏతత్ప్రవర్తకకపరమాత్మాస్తీతినిశ్చయరూపమ్, వత్స- యస్య
 తస్యఃతవేతిసమ్బంధః, హేదేవ? అథాపి- భవానేవం మనోవచోభ్యా
 మనుషేయవత్కాపి, క్రియాయామ్- భవత్పాదారవిష్టారాధనే క్రి
 యమాణేనతి, భవత్పాదారవిష్టారాధన నిమిత్తంవా ప్రతియన్తి -
 భవన్నామరూపాణ్యేకదేశతోనిరూప్య నిశ్చిన్వన్తిపశ్యతః, నతసా
 కల్సేన; “శేషోధురాపిసమవస్యతినాస్యపార”మితి. “ద్యుపతయ
 ఏవలేనయాయురన్తమనన్తతయే”తిచశ్రుతేః. * ॥౧౧॥

అ॥ “క్రియాయాంప్రతియన్తి” త్వనేనవిపశ్చితో భగవన్నామరూ
 పాణ్యేకదేశతోనిరూప్య నిశ్చిన్వన్తిత్వక్తమ్, సమ్ప్రతి తన్నిరూపణ
 ప్రకారం వివృణ్వత్ తన్నిరూపకాణాం కృతార్థతామాహ.

{ మూ ॥ శ్చ్యూగృణ్సంస్కరయన్త్యచిన్తయన్నామానిరూ }
 { పాణిచవక్త్రానితే । క్రియానుయన్త్యచ్చరణారవిన్దయోరా }
 { విష్టచిత్తోనభవాయకల్పతే. ... ॥౧౨॥ }

వ్యా॥ (శ్చ్యూ) ఇతి- “తుల్యశ్రుతతపశ్యలా స్తుల్యస్వీయారిమ

ధర్మమాః । అపివక్తుగోచరమవనే ఏకంశుశ్రావణోపదేశే " ఇత్యుక్తరీ
త్యా హరిక గాత్రావయ్యత్వే అతిసమభోజ్యత్వైః కీర్త్యమాన
మతిప్రేక్షాప్రేమాత్మలకాశ్రయైః, శృంగ - శృంగోతి, సంస్క
రయై - శ్రవణకుశలాలజనేపాప్రే భగవదభిధానరూప మాహా
త్మ్యానతికుశలాలతయా స్థానయై సమ్యగాభోధయతి, గృణై -
స్వయంకీర్తయై, నోమపుశకానద్వాశ్రయై కీర్తయతి; (అయం
భావః) భక్తసంఘే ప్రాప్తే తస్య ద్వేషకరసతి స్వయంతాదృశాలపి
నిమత్సరతయాశ్రయ్యన్తి, శ్రోతృజనేప్రాప్తే అతికుశలాలత
శ్రావయన్తి, ఉభయాభావేస్వయమేవ గాయన్తితి. చిన్తయై - "ఆ
నీనస్సంవిశంస్విత్ భుష్టానగిపర్యటకపిబత్ । చిన్తయానోహృషీకే
శమవశ్యత్సన్మయంజగత్" ఇత్యుక్తత్యా సర్వావస్థానుభక్త వాత్స
ల్యాదిగుణైః స్మరతీత్యర్థః - నామాని- నారాయణ రామకృష్ణ
వాసుదేవ హరే గోవింద ముకుందేత్యాదీని, రూపాణి- రామకృష్ణాది
మూర్తీః, చకారాదత్యమ్భతాని తత్తదవతార చరిత్రాణిచ, మజ్జ
శాని- శ్రవణకీర్తనపరాధాంభక్తజనానాం ధర్మాదిచతుర్విధఫ
లప్రాప్తిరూపమహామజ్జశప్రాపకాణీత్యర్థః, ఏవం శ్రవణ కీర్తన
పూర్వకమ్, త్వచ్చరణారవిందయోగినియాను- భవత్పాదారవిందారా
ధనలక్షణకమను, యగిసమానావిష్టచిత్రోభవతినభ వాయనకల్పితే-
భవబంధం నప్రాప్నోతిత్యర్థః.

అ॥ తదేవంభగవదవతారేణాఖిలజీవానాంతతు-థాశ్రవణాది
రూపభక్తిప్రాప్త్యాంజసాభవబద్ధాద్విమోచనం సిద్ధవత్ప్రత్య తన్న
హిమాసృభావాభిజ్ఞతయా బ్రహ్మస్వప్రాధికతంఘాభారహరణమ
పి సిద్ధవత్కుర్వత్ భగవతారచితచరితామృతమభినందతి .

{ మూ॥ దిష్ట్యాహారేస్యాభవతఃపదోఘవాభారోఽపీతస్తవ
జన్మనేతితుః | దిష్ట్యాజీతాంత్యత్వదక్షస్సుకోభవైద్రాః
మగాంద్యాంచతవానుకమ్మితామ్ ... ||౧౩|| }

వ్యా॥ (విష్ణ్వై)తి- హేహరే? భవతః, పదః- పాదస్థానీయా
యాః, భువో- భూషేః, “పాదామహీయంస్వక్వతైవయస్యే”తిశ్శు
తేః; భారః- కంసాద్యసురానీకరూపఇత్స్వభః, అపసేతః - అపరో
పితః, ఏతద్విష్ణౌ భువోస్సౌకంఛభద్రమ్, కేన ? ఈశితస్తవజన్మ
నైవ- అవతారవాదమాత్రేణ, “అస్మాస్తావ్విష్ణుమోగర్భో హస్తా
యాంనయసేబుధే” త్యశరీరవాక్యశ్రవణమాత్రేణ కంసాద్యసురకూ
టోదగ్ధామ్బురవన్మృతపార్మియోభూతిభావః. (కించ) సుశోభనైః-
ప్రణతదేహీనాంద్రీష్టవ్రాణాంచషడ్జశకరైః, త్వత్పదకైః - ధ్వజవ
జ్రాజులశాచిచిహ్నైఃపదన్యానైః, అజితామ్- చిన్మితామ్, కృపా
కటాక్షేణ వీక్షితామ్; ద్యామ్- దివంచ, ద్రౌత్యైః- పశ్యేయః; ఏత
ద్భువిష్ణౌభువోస్సౌకంఛభద్రమ్.

... ॥౧౩॥

అ॥ వరాకస్య మమపార్థనామాత్రేణావాజ్ఞనోగోచరాపారది
వ్యమహిమోద్దమాదృశాసంఖ్యేయచతుర్ముఖారాధ్యమానదివ్యపాద
శీతస్యతవాద్యావతారేకరుణాంవినాహేత్వస్తరంసశ్యామీత్యాహ॥

{ యూ ॥ నతేభవస్యేభవస్యకారణంవినావినోదంబతతరగ్- }
{ యామహే! భవోనిరోధస్థితిరవ్యవిద్యయాకృతాయతస్తవ }
{ య్యభవాశ్చియాత్మని * * * ॥౧౪॥ }

వ్యా ॥ (సత) ఇతి = అభవస్య - అజాయమానస్య, హేఈశ? భవస్య- త్వయాద్యక్రియమాణావతారస్య, వినోదమ్- కరుణానుక
రణమ్, వినాఽన్యం కారణమ్, సతరగ్-యామహే - నచిస్తయామః,
కింతు కరుణైవకారణమితి నిర్భయమ ఇత్యర్థః; తథాచ శూరయతే
“అజాయమానోబహుధావిజాయతే- తస్యధీరాకిపరిజానంతి యో
నిమ్- కారణమ్- కారుణ్యలక్షణ మిత్యర్థః; బలేతిహాషే- కుత ఏ
వంఘదవతారే కారణచిహ్నసమత ఆహ- (భవ) ఇతి = యతోఅ
భవాశ్చియాత్మని- అభవాః- ముక్తాః, తేషామాశ్రియణీయ స్వరూ

పే, (యద్వా) జగ్గద్యనాశ్చయస్వరూపే మోక్షైక దాత్మస్వరూపే-త్వయి, నిత్యేదివ్యవ జ్గళవిగ్రహవతి, అవిద్యయా-కమణా, అస్మాకమ్-భూమాఽచిపురుషాథావహాభవాదయగిక్యతాస్సుయిః (యద్వా) అవిద్యయా, జీవానాం ప్రాచీనకమణా-త్వయి-నిమిత్తేనతి, భవః-జన్మ-నిరోధో-మరణమ్, చకారాధేఽపిశబ్దః, స్థితిః-పాలనంచ, కృతాభవన్తి-అతో భవజన్మన్తి కరుణైవకారణమ్, నతు కమేతి భావః. ||౧౮||*

అ॥ ఇత్థం కరుణయైవమత్స్యోద్యవతారానపి కృతవానసీత్యాహ.

{ మూ॥ మత్స్యోశ్చకచ్చపవరాహానృసిహ్నాహంసరా }
 { జన్యవిప్రవిబుధేషుకృతావతారః | త్వంపాహిసత్త్రి }
 { భువనంచతథాధునేశభారంభువోహరయదూత్తమ }
 { వద్దనంతే * * * ||౧౯|| }

వా॥ (మత్స్యే)తి= కచ్చపః-కూమః, రాజన్యో-దాశరథ్యాదిః-ప్రజా-జామదగ్నాదీః, విబుధః-వామనాదిః, నః-అస్మాక్, యథా మత్స్యోదిషు కృతావతారస్సౌ పురా అస్మాక్ త్రిభువనంచ తత్త్వీరోధి నిరసనేనపాసి-పాలితవానసి, తథాఽధునాపి, హే ఈశః భువోభారంహర-అపాకురు, అపాకృత్యాస్మాక్ త్రిభువనంచ పాహీతిభావః; ఏవమసత్త్వేయావతారైరవిరతమస్మదాది నిభిలజీవోపకారిణోఽపారషహిమ్నస్తవభక్తవాత్సల్య కారుణ్యాదిగుణగణ వణానామోహమ్, తే-తుభ్యమ్ వద్దనమ్-నమః, త్వాంస్తోతుమశక్తోహంకేవలం వద్దనంకరోమిత్యభావః. ||౧౯||

ఏవం భగవన్తం సంస్తూయకంసాగమనంస్మృత్వావిభృతీం దేవకీం సమాధత్తై.

{ మూ॥ దిష్ట్యామృతేకుక్షిగతఃపరఃపుమానంశేనసా }
 { త్తోద్భగవాన్భవామనః | మఘాద్భయంభోజప }
 { తేర్తమూర్షోగ్లోప్తాయదూనాంభవితాతవాత్తజః || }

వ్యా॥ (దిష్ట్యే)తి= హే అహ్మ? తవ, దిష్ట్యభద్రమస్తు, య
తః, పరగపుమాన్- పరమపురుషః, భగవాన్- శ్రీనాగాయణః, అం
శేన- బలదేవేనసహ, సాక్షాత్తవకుక్షిగతః, కథంధూతస్సన్? భవా
యనః - తవయదుకులస్యాస్మాకంచ సర్వదామహామగ్నశ్చ పాశ్రవక
స్సన్, అతోముముషోఽః- మహదతిక్రమణేన మర్తుమిచ్ఛేః, భోజ
పతేః- కంసాత్, తేభయంమాధూత్, తవాత్మజోయదూనాం గో
ప్తైవభవితా- భవిష్యతి, తస్మాదీషదపికంసాన్మాభేషీరితిభావః॥౧౬॥

అ॥ దేవా బ్రహ్మరుచ్యో బహుమానయన్త స్సన్తస్సవృష్టానంగతా
ఇత్యాహ. ... *

{ మూ॥ ఇత్యభిష్టాయపురుషంయద్యోపమనిదంయ }
{ థా॥ బ్రహ్మేశానాపురోధాయ దేవాఃప్రతియయు }
{ దివమ్॥ * * * ౧౭॥ }

వ్యా॥ (ఇతీ)తి= యద్యోపమ్-యస్య- మహాపురుషస్య, రూపమ్, అ
నిదమ్- ఇదమితథమితినిదేఃష్టుమశక్యమ్, తంపురుషంపూజం; య
థా- యథాశక్తి, ఇతి- పూర్వోక్తరీత్యా, అభిష్టాయ - దేవాశ్చబ్ర
హ్మేశానాచ, పురుషం- భావికృష్ణావతారరూపమ్, పురోధాయ-
ధ్యానరూపేణాగ్రీకృత్వా, దివంప్రతియయిరితి. (అథవా) ఉక్తరీ
త్యామహాపురుష మభిష్టాయశ్చిత్తా బ్రహ్మేశానాపురోధాయ- ఆ
భ్యామ్; దేవానాంనిఖిలాపన్నివారణేన భగవద్దయా సమ్పాదకా వితి
పురోధాయ - పురస్కృత్య, తౌ బహుమానయన్తస్సన్తో దివంప్ర
తియయిరితి. ... ॥౧౭॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతవ్యాఖ్యానాం శ్రీకృష్ణసక్షీయాఖ్యానాం
దశమస్కంధే ద్వితీయాధ్యాయస్థ. గర్భాస్తుతిస్సమాప్తా-
శ్రీసీతారామాభ్యాంనమః.

(3) శ్రీ సీతారామాభ్యాం నమః. ౧౫

అస్మత్సద్గురు చరణారవిద్యాభ్యాం నమః.

శ్రీమద్భాగవతే దశమస్కంధే చతుర్దశాధ్యాయస్థ
 ఐత్యాసహారకాలిన బ్రహ్మస్తుతి వ్యాఖ్యా శ్రీ శుకపక్షియాఖ్యా.
 బ్రహ్మస్తుతి ప్రారంభః.

తతశ్చతుర్దశే ద్రష్టుం కృష్ణవైభవమాత్మభూః । అపరాధ్య
 భృగంభీతః కృష్ణమస్మా దితిర్యతే । అఘాసురమోచన రూపపరమాశ్చ
 ర్మంభగవన్మహిమానం దృష్ట్వా బ్రహ్మఽతికుతూహలేనాన్యమపిభగ
 వన్మహిమానం । ద్రష్ట్వంవిశ్వమౌహికే భగవతిస్త్వకియః పుచ్చమాంఘ్రిం
 వితత్య తదభిభావుక మపారం భగవన్మహిమానంబృహ్మఽపతీత్యా
 సవేపథుస్క భగవన్తం స్తోత్రమ్ ॥ ...

{ మూ॥ నామిద్యతేభివపుషేతటిదమ్బరాయ గుఱ్ఱా }
 { పతంసపరిపిచ్చులనన్తు ఖాయ । వన్ద్రప్రణేకజవేత్రవి }
 { మౌణవేణులక్ష్మశ్రియేమృదుపదేపశుపాల్లజాయ॥౧॥ }

వ్యా ॥ (నామి) త్యాదినా = మే ఈద్య- అన్యదాదిభిస్తున్త్య, స
 ర్వజేదైఃపూజ్యేతయావతే; పశ్యన్తితి పశవో - జీవాః, తాన్మగ్రహా
 నుగ్రహవ్యాజేనపాతీనిపశుపో విష్ణుః, “యజ్ఞోవై విష్ణుః- పశవశ్చిపి
 ర్యజ్ఞవ పశుమప్రశిష్టతీ”తి శుక్రలేః; తస్య ఆక్రజః - దీపాద్దీపా
 న్తరవదావిభూతాత్యక్తభాః, (యద్వా) పశవో-హృషీకాణి, తానిస్వ
 స్వ విషయేషు ప్రవతానేన పాన్తిద్ధియాభిమానినోదేనాదిగ్వా
 తాదయః, తే-అక్రజాయస్యతస్మై; తేషాం ద్వితీయార్థేచతుర్థే,
 త్వానామి, (అశవా) తే తుభ్యమ్, నామి- నమసు-రోమీ త్యభాః;
 కీదృశాయ? అభివచ్చామశం వపుర్వస్య తస్మై; తటిదివ జ్యో

తి మయమమృతం యస్య; గుహ్యభిః- శుష్క విశేషైః, అవతంసా-
కణభూషణేచ, పరిశీరసఃపరితః, పిచ్ఛిమ్-బహుపీడంచ, తైల్ల-
సన్తుఖిమ్-గోపవేష ప్రకాశకంముఖారవిద్ధం యస్య తస్యై; కించ -
వన్యానామ్-మాతప్రవాళాదీనామ్, స్రజోయస్య తస్యై; కబళాది
భిలక్ష్యభిశ్శీ- శ్శోభా, యస్య తస్యై; మృదూ- సుజాతాంబు
రుహః-స్త్పదుశౌ, పాదౌ యస్య తస్యై; ఏవం భూతాయతు
భ్యం కేవలం నమసు-రో మీత్యనేన భగవత్స్వరూప గుణానాంసా
కత్యేనదుజ్జేయత్వ ముక్తమ్. ... ||౧||*

అ || ఏతదేవ వివృణోతి||

{ మూ||అస్యాపి దేవవపుషోమదనుగ్రహస్య స్వేచ్ఛామృ
యస్యనతుభూతమయస్యకోపి | నేనేమహిత్యవసి
తుంమనసా నైరేణ సాత్మా త్వవైవకిముతాత్మసుఖాను
ధూతేః||౨|| * * *

వ్యా|| (అస్యాపి) తి= దేవవపుషః- అనిశంమోదమానాప్రాకృ
తదివ్యమృతశస్వరూపవిగ్రహః- మదనుగ్రహస్య - తుణేతుణే మ
య్యనుగ్రహాయస్మాత్తస్యతత్రహేతుః- స్వేచ్ఛామయస్య- స్వీయా
నామ్- భక్తానామ్, ఇచ్ఛానురూపస్య, అతఏవనతుభూతమయస్య -
అభూతోపమస్వరూపస్యేత్యర్థః, (యద్వా) జీవవత్పంచభూతా
త్మకప్రాకృతదేహాదినమృతరాహిత్యేన సర్వదా అజ్ఞానస్త మ
యావయవస్వరూపస్యేత్యర్థః, అతఏవతత్త్వానామ్-జీవానాంసుఖాను
భూతిః- మోక్షలక్షణబ్రహ్మనద్దానుభవో యస్మాత్తథావిధస్య తవ;
మహి- మాహాత్మ్యం, అనంతకల్యాణగుణగణ పరిపూర్ణత్వ మితియా
వత్; అనసితుమ్- సాకత్యేనపరిజ్ఞాతుమ్, సాత్మా త్వవ కృపాపాత్ర
భూతఃకః- ప్రజాపతిరహమపి, నేనే- ననమథః, (యద్వా) కః-
ప్రజాపతిరహమపి, మనసా నైరేణ- అన్తముఃఖీకృతేన చిత్తై కాగ్ర్యే

ఘవిష్ణవశ్చ త్యాద్యుక్తరీత్యా భగవద్గుణగణ కథననామశబ్దోత్తమాది కమ్. మనసాబహుయానంతం 'సద్వైమనఃకృష్ణసదారవిద్వయో' రిత్యాద్యుక్తరీత్యా భవత్పదారవిద్వాద్యనుస్తరంమ్. తథాచైవం యథోక్తరీత్యా "తదేవరమ్యంయచిరంనవంనవ" మిత్థేవమతి కుతూహలాస్సన్తో యేజీవన్తి తైస్స క్తజనైః, హేలజితః (ఃఅభక్తజనానామ్, అవశ్యం ప్రాయశో బాహుశ్చేనః) జితోసి- ఏవంవిధ భక్తజనై రసకృదావిష్కృతోతావత్సన్ తద్వశ్యోభవసీతి భావః. త్రిలోక్యామితి చతుర్దశభువనస్యాప్యపలక్షణమ్, సర్వప్రకారే త్వంభక్తవశ్యోభవసీత్యుక్తమ్, తద్దైవశూయతే "ప్రియస్సుహృద్వక్షణుమాతులేయ ఆత్మాహణీయోవిధిక్యధ్యుచ్ఛ | యేషామహంప్రియఆత్మాసుతశ్చ సఖాగురుస్సుహృదోచైవమిష్ట" మితి || ౩ ||

అ|| ఏవం భగవద్దమపి పరవశీకుర్వాణాం సర్వశ్రేయఃకప్రదాయినీం భక్తివిహీనం భగవత్స్వరూపగుణసాకల్యపరిజ్ఞానాథం ప్రయతతాంవ్యథాకాయా సపవభవతీత్యాహ. ... *

{ మూ|| శ్రేయస్సుప్రీతింభక్తిముదస్య తేవిభోక్తిశ్చన్తి }
 { యేకేవలభోధలబ్ధయే ! తేషామ (సాక్షాత్కలపవ) సు }
 { క్లేశచయోఽవశిష్యతేనాన్యద్యధాస్థూలతమపహూ }
 { త్రినామ్ || ౪ || * * }

వ్యా" (శ్రేయస్సుప్రీతి)మితి శ్రేయసామ్. భోగావగర్హపాణామ్, స్మృతిః- పనివాహవచసా స్రవణమ్, యతః, తథావిధామ్, తే- తవ, భక్తిమ్. 'జీవానాంగుణలిక్ష్ణానా' మిత్యాది లక్షణై రామూతామితియావత్; ఉదస్య- ఉత్సృజ్య, అనాదృత్యైత్యథః; యేకేవలభోధలబ్ధయే- యథోక్త భగవత్స్వరూప గుణసాకల్యపరిజ్ఞాన ప్రాప్తయే, క్లిశ్యన్తి - 'శేషోధునాపినమవస్యతినాన్యపార' మిత్యాద్యామ్నాయానుసారేణ అచిశేషాదిభి రవ్యదృష్టపారస్యభగవ

ఘవిష్ణవశిత్యాద్యుక్తరీత్యా భగవద్గుణగణ కథననామశబ్దోత్తమాది కమ్. మనసాబహుయానంతం 'సద్వైమనఃకృష్ణసదారవిద్వయో' రిత్త్యా ద్యుక్తరీత్యా భవత్పదారవిద్వాద్యనుస్తరమ్. తథాచైవం యథోక్తరీత్యా "తదేవరమ్యంయచిరంనవంనవ" మిత్త్యేవమతి కుతూహలా స్సన్తో యేజీవన్తి తైస్స క్తజనైః, హేలజితః (ః) అభక్తజనానామ్, అవశ్యం ప్రాయశో బాహుశ్యేన;) జితోసి- ఏవంవిధ భక్తజనై రసకృదావిష్కృతోతావత్సన్త తద్వశ్యోభవసీతి భావః. త్రిలోక్యా మితి చతుర్దశభువనస్యాప్యపలక్షణమ్, సర్వప్రకారే త్వంభక్తవ శ్యోభవసీత్యుక్తమ్, తద్దైవశూయతే "ప్రియస్సుహృద్వక్షణుమాతు లేయ ఆత్మాహణీయోవిధిక్యన్తుర్య | యేషామహంప్రియఆత్మాను తశ్చ సఖాగురుస్సుహృదోచైవమిష్ట" మితి || ౩ ||

అ|| ఏవం భగవద్దమపి పరవశీకుర్వాణాం సర్వశ్రేయఃకప్రదాయీ నీం భక్తివిహీయ భగవత్స్వరూపగుణసాకల్యపరిజ్ఞానాథం ప్ర యతతాంవ్యధాణాయా సవపభవతీత్యాహ. ... *

{ మూ|| శ్రేయస్సుప్రితింభక్తిముదస్య తేవిభోక్తిశ్చన్తి }
 { యేకేవలభోధలబ్ధయే ! తేషామ (సాక్షాత్కలపవ) సు }
 { క్లేశచయోఽవశిష్యతేనాన్యద్యధాస్థూలతమపహూ }
 { త్రినామ్ || ౪ || * * }

వ్యా" (శ్రేయస్సుప్రి)మితి శ్రేయసామ్. భోగావగర్హపాణామ్, స్మృతిః- పనివాహవచనస్య స్మరణమ్, యరః, తథావిధామ్, తే- తవ, భక్తిమ్. 'జీవానాంగుణలిక్ష్ణానా' మిత్యాది లక్షణై రా మ్నాతామితియావత్; ఉదస్య- ఉస్సృజ్య, అనాదృత్యైత్యథః; యే కేవలభోధలబ్ధయే- యథోక్త భగవత్స్వరూప గుణసాకల్యపరిజ్ఞా న ప్రిప్రయే, క్లిశ్యన్తి - 'శేషోధునాపినమవస్యతినాన్యపార' మి త్యాద్యామ్నాయానుసారేణ ఆచీశేషాదిభి రప్యదృష్టపారస్యభగవ

స్వాహాత్మ్యస్య పారపరిజ్ఞానాథః॥ పృథాశ్రావ్యస్తీత్యక్షః; తేషా
మనుక్షేతచయః- వాఙ్మనోబుద్ధ్యాది పరిశ్రమచాహుభ్యమేవ, అవశి
ష్యతే - నాన్యత్, అనుక్షేతల ఇతి పారేపి మనోవాగాది శ్రమచా
హుభ్యమేవ భవతీత్యుక్తవీవాధః, సమానమన్యత్, అత్రవృష్టాంతః,
(యథే)తి- సూధులతుషః- అంతస్తజ్జులకణరహితా ధాన్య వత్ప్ర
తీయమానా ధాన్యాభాసావీవ, తజ్జులేచ్ఛయా తవవఘాతినాంకా
యక్షేతంవివా అచ్యుత్ఫలం నాస్తి తద్వదితి భావః ॥౪॥

అ॥ 'ఇదంహి పుంసస్తపనశ్చుశ్రేతస్యహస్తివృష్టస్య పూతాన్య
చబుద్ధతతయోః | అవిచ్యుతోథానకవిభిర్విరూపితోయదుత్తమశ్లోక
గుణౌనువణానమ్ ॥ భక్తింలబ్ధవతస్సాధోఽపిమన్యవవశిష్యత' ఇత్యా
ద్యామ్నాయానుసారేణ తపతదిభలఘాతా శ్రీహరి భక్తిరేవావశ్య
మనుష్ఠేయేత్యత్ర సదాచారంప్రమాణయతి.

{ మూ ॥ పురేహాధూమకబహవోపియోగినస్తవ్విదర్షి }
{ తేహనిజకమలబ్ధయా | విబుధ్యభక్త్యైవకథోపనీ }
{ తయాప్రపేదిరేఖోచ్యుతతేగతింపరామ్ ॥౫॥ }

వ్యా॥ (పురే) తి = హేధూమక - సర్వశ్రమవిచారణ, పు
రా - పూర్వంవిద్యమానాః, బహవోయోగినోప- తపోయోగ యాగా
ద్యుపాయానుస్మృతారోపేతియావత్; త్వయ్యేవార్పితాః - సమర్పి
తాః, ఈహః- తపతద్యనుష్ఠానాని యైస్తే; తథాధూతాస్సంతః
నిజకమణా- స్వస్వానుష్ఠిత తపతదిసమర్పణ లక్షణేన, లబ్ధయా -
నిష్పాదితయా, నిరస్తరశ్రవణకీతకనలక్షణాయా భక్త్యైవ, విబుధ్య-
భగవత్స్వరూపగుణౌనా మవసానం నాస్తీదిద్యక్షం నిశ్చిత్య, అజ్ఞా-
తనాయాసేన, హేతచ్యుత- భక్తజనచ్యుతినీవతక, లే- తవ, ప
రాంగతిమ్- పరంధామస్మాప్తి లక్షణమ్, ప్రపేదిరే- ప్రాప్తాః, వి
బుద్ధభక్త్యైవేతి పారేపి తప ఆది సంవధితయోత్యుక్త వీవాధః ,

(ఇహాయమభిప్రాయః) “దానవృతతపోహిమజపస్వాధ్యాయసం
యమై”రిత్యాద్యామాయరీత్యా బహుజన్తసంజ్ఞితపుణ్యపుణ్యవిపా
కేన జీవానామాదౌ సత్సమాగమః, తతస్తదనుగ్రహేణ భగవన్నీలా
కథామృతనిషేవణేరుచిః, తతో నిరస్తర శ్రవణాదిరూప దృఢభక్తి
నిష్పత్తి రితి || ౫ ||

అ॥ యథోక్తక్రమానుగుణ్యేన భజతాంభగవత్సహితైకదేశా
వగమస్తత్పదప్రాప్తిశ్చేత్యేత దుభయమపి సులభమేవేత్యాహ.

{ మూ || తథాపిభూమౌమహిమాగుణస్య తేవిబోధ్ధు }
{ మహాత్మ్యమలాస్తరాత్సభిః | అచిక్రియాత్సాన్వయభ }
{ వాదరూపతోహ్యనన్యబోధ్యాత్తతయానచాన్యథా || }

వ్యా॥ (తథాపి) తి- మేధూమౌ - అచిన్త్యాపారమహిమౌ,
తే- తవ, మహి- భక్తవాత్సల్యాది సద్గుణమాహాత్మ్యమ్, సకృత్సని
రణమాత్రేణ కాలకర్మగుణాతిత పరమాశ్చర్యమయ పరంధామ
ప్రాపక ప్రభావంవా; తథా, మాగుణస్య - మాత్మవత్సర్వాపరాధ
సహనశీలాయా లక్ష్మ్యగుణస్య, మహాపరాధసహనశీలాది లక్షణ
స్యాపి, మహి- మాహాత్మ్యమ్, అపరాధినో భగవత్పద ప్రాప్తాది
నాభగవత్సమాధాన పూర్వకంభక్తజనాపరాధ సహనాది లక్షణం
చేతియావత్, అమరే- ప్రకృతి తదనుగుణాది సమృద్ధరహితే, అప్రా
కృతాసంఖ్యేయాపారమహిమిశ్రీహరౌ; అస్తరాత్సా-మనః- తదుప
లక్షితవాగాది నిఖలేన్ద్రియాణిచయేషాంతైః; విబోధ్ధుమహాతి- భ
గవద్ధర్మపరాయణావతన్తహిమాగుణ ప్రభావమవగస్తు మహా
స్తీతియావత్; నను మహానయం శ్రీహరిః కథం తుచ్ఛాజీవాం ల
క్షీకృత్సస్వమహిమానం ప్రకాశయేదితి నశశునీయమిత్యత్ర హేతు
మాహ- (అచిక్రియా) చితి- భావప్రధానోనిర్దేశః- అచికారిత్వా
దిత్యర్థః; నహి జీవేషు స్వమాహాత్మ్య ప్రఖ్యాపనేనపరమకృపయా

తదుద్ధిరీక్షోస్తవ ప్రకృతికార్య దేహహజ్జారశ్చ భావానాం జీవానామివాహంగరీయాన్ మత్ప్రభావం మదపరావరాకాజీవానజానన్వితీవృశ బుద్ధివికారస్సాన్విదితిభావః. అత్ర హేతు స్సాన్వినుభవాల్ - స్వానామ్ - జీవానామ్, అనుభవాల్ - బ్రహ్మనన్దానుభవ హేతుత్వాదిత్యథః; ఏతన్యైవానందస్యాన్యానిఘాతాని మాత్రా ఉపజీవన్తి - సవీకోబ్రహ్మణ ఆనందః- శోత్రియస్యచాకాషహతస్యేతి చ శ్రుతేః; ఆపి చ అరూపతః - యథోక్త విక్రియా హేతుభూత ప్రాకృతరూపరాహిత్యావప్రాకృత దివ్యమజ్జశవిగ్రహవత్త్వాచ్చేత్యథః, కించ అనన్యబోధ్యాత్మతయా- భక్తైకసంవేద్య స్వభావత్వాదిత్యభిప్రాయః, అతోన్యధానచ - నక వాచిదస్యస్తిన్నుపపిషా థే అసమ్భావనాకతకవ్యేత్యథః॥ ౬॥

అ॥ తహి ఇత్థం మదనుగృహీతా అపి మద్భక్తా స్సాకలేన మన్తహిమానం కిన్నావగచ్ఛేయరతతమా.

{ మూ ॥ గుణాత్మనస్తేపిగుణాన్విమాతుంహితావతీ }
 { ణాన్యక ఈశిరేన్య । కాలేనయైర్వావిమితాస్సుక }
 { త్వైర్ముపాంసవగిభేమిహికాద్యభానః ॥ ౭॥ }

వ్యా॥ (గుణాత్మన) ఇతి= గుణాత్మనః- అనంతకల్యాణగుణగణపరిపూర్ణాప్రాకృతదివ్యమజ్జశవిగ్రహస్యేత్యథః, గుణా- 'సత్యం శౌచం దయాత్మాన్తి' రిత్యాది సద్గుణా, వినూతుమ్ - విశేషతః- సాకలేన, పరిజ్ఞాతుమితి యావత్; కీదృశస్య? హితాయావతీణాస్య 'యావద్యప్తివిషాడే' త్యాద్యక్తరీత్యా సర్వస్వరూప భవనాదిరూపస్వమాసాత్కార్యవిమలరణేన బ్రహ్మరుద్రేంద్రానిఖిలజీవానాం స్వస్తికసర్వోత్తమతా ప్రజ్ఞప్తిసిద్ధయే అవిభూతస్యేత్యథః, క ఈశిరే- కేవాసమథాఅభవత్, నకేపీత్యథః; కీదృగ్భూతా అపి నేనిర ఇత్యాకాక్షాయమాహ- (కాలేనే) తి- చిరకాలావతీ

తోరుజన్మభితిత్వఫలః, సుకల్యైః - పూర్వోత్తరజన్మగణన ప్రాస
 ధాన ప్రత్యభిజ్ఞాననిపుణైః, భూపాంసవః - పృథివీపరమాణవః, ఖే-
 నఞ్చరమాణాః, మిహికాః- హేమకణాః, ద్యుభాసః- నక్షత్రాణి
 చ, యైః; ఏవమ్యాతైః, విమితాః- విశేషతోగణితాస్సృస్తాదృశా
 అపి కే ఈశిరశ్చ సమృద్ధః. 'కోఅద్ధావేద కఇహప్రవోచత్ - విష్ణో
 ర్ముకంవీర్యాణిప్రవోచమ్ - విష్ణోర్ము వీర్యగణనాంకతమోహాఃతీహ
 యగిపాథివాన్యపి కవిష్విమమేరజాంసి - నాన్తంగుణానా మగుణ
 స్వజన్మగో్యగేవ్రాయే భవపాద్య ముఖ్యాః - యత్రోపతన్యఃకల్ప
 స్సహజ్జ కోటిభి స్తవనస్తః" ఇత్యాద్యామ్నాయై రుష్ణోపా దితి
 భావః || ౭ ||

...

...

...*

అ|| 'యోనాద్రియేత త్వత్స్వాదా సశోచ్యోహ్యత్తవఞ్చక' ఇ
 త్యాదివాక్యపర్యాలోచనయా సర్వోపాసనాభలఘాతానర్వశాస్త్ర
 తాత్పర్యగోచర భూతాత్వద్భక్తిరేవ లభ్యురుష జన్మభిరవశ్యం స
 మ్పదసీయేత్యాహ. (తత్రైసుకమ్నా) మితి= * *

{ మూ|| తత్రైసుకమ్నాంసుసమీక్షమాణోభుజ్ఞానపీవా }
 { త్తక్రృతంవిపాకమ్ | హృద్వాగ్విపుర్భిర్విదధన్నమస్తే }
 { జీవేతయాముక్తిపదేనచాయభాక్ || ౮ || }

వ్యా|| తే- పరమదయాళోస్తవ, అనుకమ్నామ్- మదీయోయంర
 ఊణీయ ఇత్యేవంరూపాం కృపామేవకేవలమ్, సుసమీక్షమాణః- క
 స్మిన్ జన్తవి కదావాభవిష్యతితి సమ్యక్ప్రతీక్షమాణః, అతపీవాత్మ
 కృతమ్- స్వేనైవకృమ్, విపాకమ్ - పార్శ్వభ్రుణ్య వాసనాఫలమ్,
 భుజ్ఞానః- "భోక్తవ్యమాత్మనోద్దిష్టంప్రాప్తంప్రాప్తమబుధ్యతే"త్య
 క్తరీత్యా హమఃవిపాదంవినా సుఖమఖిమసుభవక సన్నేవ, హృ
 ద్వాగ్విపుర్భిః- మనోవాకాగ్రయైః, తే- తుభ్యమ్, నమః- నమనమ్,
 విదధత్- యథాయోగ్యం కుర్వాంపిషన్క, యోజీవేత- సః, ముక్తి

పదే- ముక్తిస్థానేపరస్మిన్ ధాన్యు, దాయభావో - దాయమివాయ
 త్నప్రాప్యనియతస్థానవాక్ భవతీత్యర్థః, తస్మాద్దానమనమ్, స
 దాభక్తవాత్సల్యాదిగుణగణస్తరణపూర్వక మాపాదకేతభగవద్రూ
 పసంస్తరణమ్, వాచానమనమ్- నారాయణ వాసుదేవ రామ కృష్ణ
 గోవింద ముమదేత్యాదిశ్రవణ మర్జితభగవత్సామసజీతానపూర్వక
 తచ్చరిత మహామృతవణనాది, వప్రపానమనంత- 'పాదాహరేణక్షే
 త్రప్రపాను సర్పణ ' ఇత్యుపదిష్ట కీత్యా క్రిహరేణక్షేత్ర పదానుస
 ర్పణాది || ౮ ||

అ|| ఇత్థం భక్తవాత్సల్యాదిసద్గుణగమ్భూజేన భవతా మద
 ఘం పృష్టతఃకృత్వా అహం వ్రతప్రదక్షణీయ ఇత్యాశయే నాహ-
 (పశ్యే) తి-

మూ|| పశ్యేకమేనార్యచన నైతద్యేపరాత్మనిత్యయ్యు }
 పిసూయిమూయిని । మాయాంవితత్యేక్షితమూత్మ }
 వైభవంహృహంకియావైశ్చమినార్చిరాగ్నై || ౯ || }

వ్యా|| హేతుక- ఆశ్రితజననర్వాపరాధ సహనసమర్థ, త్వ
 య్యపి- మత్ప్రాప్తినయా మదనుగ్రహార్థ మిహ కృపయావతీర్ణే
 భవత్యపి, అతివ మత్కృతమ్, అనార్యమ్ - గురుద్రోహాదిరూపచార్జ
 న్యమ్, పశ్య- అపక్వబుద్ధిరా బాలేనకృతమితి త్కౌత్వామయిక్వపా
 కటాక్షం కుర్వీతిభావః. కీదృగ్భూతమనార్యమ్? అనన్తే - స్వరూప
 తోగుణతచ్ఛాన్తరహితే, (అక్రహేతుః) అశ్యే- సర్వకారణకా
 రణధూతే, పరాత్మని, పరేషామ్- మాదృశాసంఖ్యేయ బ్రహ్మాదీ
 నామ్, ఆత్మని- నియామకే, మాయామూయిని - సర్వజగన్మోహకది
 వ్య మాయాకృతిమతిత్వయ్యపి, మాయామ్ - త్వదనుగ్రహసమ్పాది
 తాం మామకీంమోహనశక్తిమ్, వితత్వ-విస్తార్య, వత్సా ద్యపహ
 రణేన ప్రకాశేత్యర్థః; ఆత్మనో-మమ, వైభవమ్-మాయాప్రభావమ్,

ఈక్షీతుమ్, (అథవా) ఆత్మనః- అపారమహిమ్నుస్తవ, బైభవమ్ - అ
త్యాశ్చర్యకర విచిత్రలీలా మహిమానమ్, ఈక్షీతు మైచ్ఛమితి య
త్తదిద మచార్యమితి సమ్మన్తః, అతోహంకియాః- అతీతుచ్ఛ ఇత్యర్థః,
(అతదృష్టాంతః) అగ్నౌ తిజ్జ్వాలాగ్ర లక్షణవిష్ఫురమాణ త్సుద్ర
విష్ఫులిక్లూపార్చిరివేతి, అతోమదజ్ఞతాంధిగితిభావః॥౯॥

అ॥ స్వాపరాధంవిజ్ఞాప్య త్తమాపయతి- (అత) ఇతి-

{ మూ॥ అతః త్తమస్వామ్యతమేరజోభువోహ్యజానత }
{ స్తవత్ప్రభగీశమానినః । అజావలేపాన్ధతమోన్ధ }
{ చక్షుషోహ్యోషోసుకమ్ప్యమయినాథవానితి॥౧౦॥ }

వ్యా॥ యతస్సర్వేషి జీవానిప్రాప్యేణత్వపరాధకరణే అతీవ ని
శ్చింతాః త్తమాపణేత్వత్వంత మశక్త్యా, మాధ్యాదితిభావః; అతోహే
తోః, మే- మత్సమ్మన్తినః, (అపరాధానితి శేషః) త్తమస్త్వ, కీదృశ
స్యః రజోభువః- రజోగుణస్వభావస్య, అతవీవ అజానతః- భవాన
పారాత్మద్భుతమాహత్మ్యభిలేఖనంజ్ఞాతుమయోగ్యస్య, కించ-త్వత్,
త్వత్తః, పృథక్- వ్యతిరేకేణ, ఈశమానినః- అహమపి స్వాతంత్ర్యేణ
ఈశ్వరభి మన్యమానస్యేత్యర్థః, (అపిచ) అజావలేపః- అహమ
పిజగత్కాంతాభి యోగవలేపః- గర్వః, సవీవాన్ధంతమః- అత్యంతం
గాధాన్ధకారవదతి దృఢమజ్ఞానమ్, తేనాన్ధమ్-నష్టమ్, చక్షుః- ఉత్త
ష్టాపకృష్టజ్ఞానం యస్యతస్యః హేఅచ్యుతః (ఏతేనాశ్రితాన్నచ్యా
వయతీత్యచ్యుతభి శ్చ్యుత్వత్వ స్వభక్తకృతాః కేవాపరాధాన్తవ
యాసోధు మశక్యాభి సూచయతి) తః కిమతః- ఏషః- చతు
ముఖః, దుస్సహపరాధవానపి, మయ్యేవాయంనాథవాః- స్వామి
భక్తిమాః, అతోమదీయోయంరక్షణీయభిత్వసుకమ్ప్య-ఇత్థంతవత్క
పావిషయీకార్యోహమిత్యర్థః॥ ౧౦॥ ... *

అ॥ నను త్వమపి సృష్ట్యాదిసామర్థ్యవాః, అత స్త్వమపి

మత్తగపృథగీశ్వర ఏవేతి చేదతతమా- (కావహ) మితి-

{ మూ॥ కావహంతమోమహదహంభుచరాగ్నివార్చ్యు }
 { సంవేష్టితాన్ద్రాసుటసప్తవిత్ స్తికాయః । క్షేద్యగ్నిధా }
 { విగణితాన్ద్రాపరాసుచర్యా వాతాధ్వరోమవివరస్యచ }
 { తేమహిత్యమ్ ॥ ౧౦॥ * * * }

వ్యా॥ తమః- ప్రకృతిః, మహాః- మహాత్తత్వమ్, అహమ్- అహ-
 జ్ఞానం, భ- మాకాశచరోవాయః, అగ్నిః- తేజః, వాః- జలమ్,
 భూః- పృథివీ, ద్వంద్వ నిర్దిష్టాః పృథివ్యాదికృషేణోత్తరోత్తరంద
 శగుణ విస్తృతై రావరణభూతైస్తమ ఆది పృథివ్యంతైష్టభిస్తత్వై
 సంవేష్టితే అస్మిన్నన్ద్రాసుటేస్వమానేన సప్తవిత్ స్తిపరిమితః-కాయః,
 యస్యసోహం క్వ? ఈద్యగ్నిధాన- ఏతద్ద్రాసదృశాని, అవిగణితాని-
 అసంఖ్యేయాని, అన్ద్రాన్యేవపరాణవః - పరమాణవః, తేషాంచర్యా-
 సజ్ఞానః, తదభావమ్, వాతాధ్వరో- గవాతురన్ధ్రాణి, తానీవరోమ
 వివరాణి యస్యతస్య; తే- తవచ, మహిత్యమ్- మాహిత్యమ్, క్వ? -
 అతోహమతి తుచ్ఛః, తస్మాన్నత్యంతాపరాధోఽపారమహిమ్నాభ
 తాసోఽథవ్య ఇతిపూర్వే సమృద్ధః, అత్ర పృథివ్యావరణం దశకోటి
 విస్తృతమ్, ఏవంకృషేణ దశోత్తరాధిక్యంద్రవ్యమ్; పరమాణుస్త
 త్రసరేణోష్ణవ్యంశఇతి. ఏతచ్ఛాస్త్రమ్ తం 'జాలారగిరశ్శ్రవగతఃఖమే
 వాసుపతన్నగామ్ । పరమాణుస్సవిజ్ఞేయ' ఇతి॥౧౦॥ * * *

అ॥ పునశ్చేదానీం మదపరాధస్త్యయా మాతృవచ్ఛసోఽథవ్యభి
 త్యాశయేనాహ- (ఉత్తేపణ) మితి- ... *

{ మూ॥ ఉత్తేపణంగభాగతస్యపాదయోగికింకల్పతే }
 { మాతురధోక్షజాగసే । కిమస్తి నాస్తివ్యపదేశభూ }
 { పితం తవాస్తికుక్షేగికియదప్యనన్తః॥ ౧౧॥ }

వ్యా॥ గర్భగతస్య- కచ్ఛితాకాలం గభాస్థిత్యామహిర్నిగతస్య

వ్యా॥ అకాతావత్ అప్రేక్ష్యతీయతేమత్యమన్నభానానులీయ
 త ఇత్యాది శ్రుత్యపదిష్టకృషేణ ప్రాకృతిక ప్రకయానస్తరం ఘన
 స్పృష్టిసమయే “వాఙ్మనోగోచరంసత్యంద్విధానమభవచ్ఛహ” ఏ
 త్యుపక్రమ్యాపదిష్టకృషేణోద్భూతైమహవాదితలైవ బ్రహ్మాణ్డం
 విరచయ్య తదస్త్రేష్టానూపేణ ప్రవిప్ల “అత్యనోఽయనమన్విచ్ఛ
 న్నాపోసాక్షీచ్ఛుచిశ్శుచీః- ఆపోవాఇదమానః- సతీ మేవా సప్రజా
 పతిరేకః పుషకరపణే- సమభవ” దిత్వాదిశ్రుత్యా క్షేతద్విపస్థానే
 పృథమం శ్రీపద్మనాభావతారరూపం ధృత్వా తదస్త్రపృవిష్టస్సజ
 లంస్పష్టవాక్, రవిదం జలమేవ (జగత్త్రయాన్తోదధిసమ్మవోద) ఇత్యు
 చ్యతే, తథాచ జగత్త్రయాస్తే - స్వగోఽపరిదేశ షర్యస్తంవ్యా
 ప్తే, ఉదధిసమ్మవోదే నిమగ్నార్యాదసముద్రజతే, క్షేతద్విపే శయా
 నస్య నారాయణస్య, ఉదరాదుద్భూత నాళాత్, అజః- జగ్గ్నోః,
 వినిగతః- జాతః, ఇతివాక్- లోకవార్తా, “సప్రజాపతిరేకఃపుష్క
 రపణే-సమభవ” దిత్వాది శ్రుతివాక్; నవైమృషా- నైవమిథ్యాభవి
 తుమహతి, హేతుశ్చరఃత్వత్- శ్రీపద్మనాభరూపా త్త్వత్త్వః, నవి
 నిగతః- నజాతోస్త్విమ్, శ్రీపద్మనాభరూపనారాయణోదర నాభి
 నాళా దహముద్భూత ఏవేత్యశః॥ ౧౩ ॥ ... ✽

అ॥ అహోతహికా నారాయణోదర నాభినాళాత్త్వముద్భూ
 తఏవ, నతత్రవికయః, తావతా యశోవాసుతస్య మమతవచకిమా
 యాత మతతహ- (నారాయణస్త్ర)మితి- ... ✽

మూ॥ నారాయణస్త్రంనహీనర్వచేహినా మా }
 త్కాన్యధీశోభిలలోకసాక్షీ । నారాయణోజ్గం సర }
 భూజలాయనాత్తచ్చాపిసత్యంనతబైవమాయయా॥ }

వ్యా॥ సర్వదేహినామాత్మా త్వంనారాయణో నహీతికాకుః -
 త్వమేవ నారాయణ ఇత్యశః, తథాచ నరాణామ్ - జీవానామ్,

సమూహానారమ్, తదయన- మస్తర్చహిర్వాప్యపకల్పేనాశ్రయో,
యస్యేతి వ్యుత్పత్త్యా “అస్తర్చహిశ్చతత్సర్వం వ్యాప్యనారాణ స్థిని
త” ఇత్యామ్నాత్సపరిపూర్ణరూపీ భగవాన్ పరతత్వాత్మకో నా
రాయణ స్త్వమేవేత్యర్థః. తథా తేషాం త్వమేవాధీశోసి - సర్వ
జీవప్రవతకశ్చ త్వమేవాసీత్యర్థః, తథాచ, నారస్య- జీవసమూ
హస్య, అయనమ్- దేహద్వయ సమ్మన్త ఘటనద్వారా ధర్మాదిచ
తుర్విధ పురుషార్థసాధనానుష్ఠానేషు యథాయోగ్యం ప్రవృత్తి
ర్యస్థాల్; సనారాయణ స్త్వం నహీతి కాకురిహనుషజ్యుతే; సకలజీ
వానాం ధర్మాది చతుర్విధ పురుషార్థ ప్రాపకత్వాచ్చ త్వమేవ
నారాయణ ఇత్యర్థః. అపిచ, అఖిలలోకానామ్- సృష్టసృజ్యనిఖి
ల జీవానామ్, సాక్షీ- ద్రష్టా, సృష్ట్యర్థం సర్వదాచ సాక్షాత్కా
రణశీలి; తథాచ, నారమ్- నిఖిలజీవసమూహమ్, అయతే - సర్వ
జ్ఞత్వేనసశ్యతీ, తిచ వ్యుత్పత్త్యా త్వమేవ నారాయణోభవసీత్యర్థః.
(అయమిహాశయః) “భగవానేక ఆసేదమగ్ర ఆత్మాత్మనాం విభుః-
ఏకమేవాద్వితీయమ్- ఏకోహవైనారాయణఆసీత్ - అథపురుషోహ
వై నారాయణోఽకామయత” ఇత్యాది శ్రుతిభిస్సకలజగత్కారణ
కారణధూతస్సోష్ఠాపాస్యః పరమాత్మాఏకవేత్యధ్యవసీయతే. “ర
జోభిస్ససుస్థాతాః పాథిః వైరిహజ నవః - అపరిమితాధుర్వాస్త
నుభృత” ఇత్యాదిశ్రుతిశ్చ సృష్టసృజ్యభేదేన జీవాబహువిధాలన
జ్యేయః పరస్పరం భిన్నా అతిసూక్ష్మరూపా నిత్యాచ్యేత్యేవమధ్య
వసీయతే, “అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వీంప్రజాం జ
నయన్తీగైసరూపా” మిత్యేవంజాతీయక శ్రుతిభిస్తుకార్యకారణరూ
పేణ ప్రకృతిరేకవిధైవే చాధ్యవసీయత ఇత. కించ “విశ్వంయుగా
స్తేవటపత్రఏకశ్చేతేస్సమాయా శిశురక్షిప్రాన” ఇత్యాది శ్రుతిప్ర
సిద్ధత్వేన యఆమ్నాయమానో నారాయణస్సచాపి త్వమేవేత్యాహ-

(నారాయణోక్త) మితి- సరభూజలం అయినమ్- దైనందినలయావ
సరే ఆశ్రయ ఆసీత్థు, తస్మాద్దేతోః, యద్వటపత్రశాయిజం త
చ్చతవసత్వమ్- నిత్యం స్వరూపమేవ, నతు మాయాపద్మనాభ రూ
పవత్ప్రాకృతమ్, కిం త్వప్రాకృతమేవేత్యథాః, తథాచ సరభూజల
మయనంయస్యేతివ్యుత్పత్తిలాభాత్ “ఆపోనారాఇతిపోక్తాఆపోవై
సరసూనవః । అయనంతస్యతాఃపూర్వం తేననారాయణస్సృజత” ఇ
తిస్మర్యమాణోవటపత్రశాయినారాయణోపిత్యమేవేతిభావః॥ ౧౮॥

అ| ఇతఃపరై శ్చతుర్థి-స్లోకై భాగవత్కృతాస్సర్వా అపూర్వ
తయ సృత్యావేవ, నత్వైవద్ద్రజాలవ శ్చ ణికా ఇత్యాహ - (తచ్చే
జ్జలస్థ) మితి- ... * ... *

{ మూ॥ తచ్చేజ్జలస్థంతవసజ్జగద్వపుఃకింమేనదృష్టంభగ }
{ వంస్తవైవ । కింవాసుదృష్టంహృదిషేతదైవకింనోన }
{ పద్యేవపునర్వ్యదర్శి॥ ౧౯॥ * * * }

వ్యా॥ తవ- ‘పశ్యన్త్యదోరూపమదభ్రీచక్షుషా సహస్ర పాదో
రుభుజాననాద్భుతమ్ । సహస్రమూర్ధశ్రవణాక్షినాసీకం సహస్ర
మాల్యమ్బరకుణ్డలోలమ్’ దిత్వాది చుక్రత్యుపదిష్టరూపస్యేతి యావ
తో; జలస్థమ్- జలాంతగతశ్వేత ద్వీపస్థమ్, తల్- ప్రిసిద్ధమ్, జగద్వ
పుః- సకలజగదుద్గమనస్థానం మూతికాః, ఆదా- మే- మయా, కజ్జ
కణికాధిష్ఠితేనేతి భావః; కిం నదృష్టమ్- నావలోకితం కిలేత్యథాః,
“నావిద్దద్దృశతమపునిమజ్జమాన” ఇత్యాదిశ్రుతిః; తదానీం మమా
నధికారా తద్రూపం నదర్శితవానసీతిభావః. తదతత్సల్- సత్యమ్,
కించ, హేభగవత్? తదైవహృదినుదృష్టంకిమ్- సమ్యగ్దృష్టంకిల, ‘స
ఆదిదేవోజగతాంపరోగురు స్సర్వధిష్ఠ్యమాస్థాయే” త్యామానత క్ర
మేణ‘పునస్సర్వధిష్ఠ్యమాస్థాయ తపతపీతి వాక్యంశ్రుత్వాతపః కృ
తవతో మమహృది మయాసమ్యగవలోకితంకిల; తదామేభవతఃకృ

పయాతత్యద్భుతాపార దివ్యమాహాత్మ్యం భవద్రూపం దర్శితవా
నసీత్యథాః. అపిచ సపదితజైవపునర్నోవ్యదర్శికేం మహాత్మ్యే సామ
ర్థ్యముపదిశ్యాన్తహితవానసీతి భావః. తదేతచ్చగత్ - సత్యమ్,
తథాజైతాద్యశ్చ స్వర్వాపి తవలీలాస్సత్యావీవ భవన్తి, అన్యథా
భగవతఃపురుషోత్తమస్య లీలాకథారస నిషేవణమన్తరేణాన్యఃస్థవో
నేతి కథముపదేశ్యం శక్యత ఇతి భావః॥ ౧౫॥

అ॥ కించ ఇతోప్యత్యాశ్చర్యతరాంలీలాం ప్రకటితవానసీత్యాశ
యేనాహ- (అత్రైవే) తి- *

మూ॥ అజ్యైవత్వద్భుతేస్యకింమనులేమాయాత్వమా
దర్శితం హ్యేకోసిప్రకమంతతోవ్రజసుహృద్వత్సా
{ స్సమస్తాపి । తావన్తోసి చతుర్భుజాన్తదభిలైస్సాన్ }
కంమయోపాసితాస్తావన్త్యైవజగన్త్యభూన్తదభిలం
బ్రహ్మద్వయంశిష్యతే ॥ ౧౬ ॥ * *

వా॥ హేమాయాదమన- అశ్రితజనానాంత్యత్సజ్జుల్పాయత్రా
జ్ఞాననివృత్తకేతియావత్; “తేషామేవానుకమ్పాథామహజ్ఞాన జంత
మః । నాశయామ్యాత్మభావస్థో జ్ఞానదీపేనభాస్వతే ” తిస్సృతేః
“ద్యశ్యన్తేన్ద్రగతాశ్చాన్యేకోటిశోహ్యజ్జరాశయః” ఇత్యామ్నాయా
నుసారేణతవబహిఃపరమాణుకల్పా అజ్జరాశయోయథాప్రకటితాః,
తథాత్మాస్త్రికృష్ణావతారేపి బహిస్సుఖటస్యాస్య ప్రపంచస్య సద్భ
వమ్, హేకృష్ణః త్వదన్తర్జాతరే విద్యమానవిజగత్ - జనన్యాః- య
శోదాయాః, తే- త్వయైవ, ప్రకటికృతమ్. (యద్వా) అన్యప్రపంచ
సేతిషష్ఠీ రామోష్ఠిర ఇతివదభేదే; తథాచ, హేకృష్ణః బహిస్సుఖ
టస్యాస్యప్రపంచస్య - బహిఃప్రకాశమానై తత్ప్రపంచాభిన్నమ్,
మాయాత్వమ్- మత్సజ్జుల్పవిరచిత మిత్థంజగదేవ, జనన్యాః-యశో
దాయాః, (స్వమాహాత్మ్య జ్ఞాననాథమితిశేషః) త్వదన్తర్జాతరే

త్వయాప్రకటికృతమ్, (ఏతదు క్తంభవతి, ఇయంయతోచాశీనారా
యశాఖ్యపరతత్వత్కృతయామామభిజానాత్వితిభావేనకృపయైవేతం
త్వదుదరే జగద్ధర్మితవానసీతి) అథవా ఏవంజగద్ధర్మితవానసీతి యదే
తన్తాయాత్మకంకిమితికాకుః, కపటకృతంకిమ్? కిన్త్వీదృశో పి లీలా
స్సత్వా ఏవేతి భావః॥ ౧౮॥

{ మూ॥ యస్యకుక్షావిదంసవంసాత్కంభానియథా }
{ తథా । తత్త్వయ్యపీహతత్సవంకిమిదంమాయ }
{ యావినా॥౧౯॥ * * * }

వ్యా॥ కించ, త్వయి- సర్వాధారధూలేస్థితమ్, తత్- ప్రసిద్ధమ్,
ఇహ- సత్యత్వేన ప్రతియమానమిదంజగత్, మాయయావినా- కా
పట్యంవిచా, అభక్త్యాకూకారితయేతి యావత్; తథాఘాతంసత్
యస్యకుక్షావపి తత్సర్వంజగత్, సాత్కమ్- శ్రీకృష్ణసహితమ్, స్వస
హితమితివా; జగత్సత్యమేవ భాతి- ప్రకాశతే, క్షిమ్- కిలేత్యర్థః,
అవ్యయానామనేకార్థత్వాత్; తస్మాత్కృత్సమపి తవచరితంస
త్యమితి భావః॥ ౧౯ ॥ *

అ॥ అపచాత్యద్భుత దివ్యచరితాచరణేనమతాపట్యంప్రకటి
తవానసీత్యాహ- (అద్యైవే) తి- *

{ మూ॥ అద్యైవత్వద్భుతేనకంకిమమనతేమాయత్వమా }
{ దశితంహ్యేకోసిప్రభవంతతోవ్రజసుహృద్వత్సా }
{ స్సమస్తాఅపి । తావంతోసిచతుర్భుజాస్తదభివైస్సా }
{ కంఠయోపాసితాస్తావన్త్రైవజగన్త్యధూస్తదభిలం }
{ బ్రహ్మాద్వయంశిష్యతే॥ ౧౮॥ *... }

వ్యా॥ త్వత్- త్వస్మహిమావలోకన నిమిత్తమ్, ఋతే-సత్త్వచర
ణశీలేత్వయి, మమ- మాయా, ప్రదర్శితమ్; మాయాత్వమ్- వత్సాదిమ
తిరోధానలక్షణకాపట్యమ్, అద్యాస్యాభిలజనస్య, ఆదర్శితమిత్యను

షజ్యతే; ఆదర్శితంకిమ్- మతా-పట్య మఖిలజన విదితత్వేనత్వయా
 ప్రకటికృత మేవేత్యథః, భోబ్రహ్మణః తత-థం మయాప్రకటికృ
 తమితీతే తదుపపాదయతి- (ఏకోసీ) తి- హి - యస్మాల్, త్వమ్,
 ప్రభమమ్- అవా, ఏకోసి- ఏకవన్ధితః, వత్సాదీనాం మయాపహర
 తాదిభావః; తతః, వ్రజసుహృత్- సుహృత్సృ, వత్సాస్సమస్తాః
 పి త్వమేవాసీరిత్యనేన వ్రజసుహృదిత్యనేనచవ్రజస్థనిఖిలగోపగోపీజ
 నానాంసుతాదిరూపేణాత్మస్త మానన్దసన్దోహసమేధనార్థమ్ “యా
 వద్వత్సపవత్సకాల్పకవపు”రిత్యాదినా “యావద్వప్తివిషాణే” త్యాది
 నాచ ఆత్మాతరిత్యా బహువిధరూపాభాసి, తతశ్చ యావన్తోవత్సా
 దయస్తావన్తోసి- “వ్యదృశ్యస్తఘనశ్యామాగిషితకౌశేయవాససః । చ
 తుర్భుజాశ్శుభ్రచక్రగదారాజీవపాణయ” ఇత్యామ్నాతప్రకారేణ బ
 హ్వాద్భుతాసంఖ్యేయరూపాసీత్యథః; తానిరూపాణికిద్భగ్భూతానిః
 మయా- ఇదానీం తనబ్రహ్మధికారిణా మయాసాకమ్, అఖిలైః-అతీ
 తాధికార బ్రహ్మరుద్రేంద్రాదిభిరేవైవైమూర్తిమద్భిస్తత్త్వాదిభిశ్చ,
 అనవరతముపాసితాః- సేవ్యమానాః, తథావిధాసంఖ్యేయరూపాసీ
 తి సమృద్ధః, కించ యావన్దిజగన్ది- జగ్గమాని, చేతనాః- ముక్త జీ
 వాః, తావన్తోజగన్ది, విభక్తివృత్తయః, తైశ్చోపాసితరూపాధూ
 రిత్యథః. (యద్వా) యావన్ది జగ్గమాని చేతనాస్సన్దితావన్దిజగ
 న్ద్యుహాః- తావచ్చేతనాన్దగతత్వేనతదానీం దృశ్యమానోధూ రి
 త్యథః, తతస్తు, తదఖిలమ్- తాదృశేషనశ్యామాది నిఖిలరూపాత్మ
 కమ్, అద్వయమ్- నిరస్తసామ్యుత్థితయమ్, బ్రహ్మ, పరబ్రహ్మరూ
 పీనక, శిష్యసే - విశిష్యసే, ఏకరూపావ్యక్తసర్వరూపాత్మకతాదృ
 శాత్మ్యాజితరూపాసీ త్యథః, ఏవంచేదిత్యమత్యద్భుతచరితా చర
 ణస్య మతు-చేష్టితాభివ్యజ్జకత్వేన మచ్చిత్వరూపత్వాచేతరప మ
 మానుగ్రహవేతిభావః. తస్మాదీదృశ్యోభగవన్లీలా నిఖిలజగదుద్దా

రణ పటుతరఇతి మస్తవ్యః॥ ౧౮॥ ...*

అ॥ ఏతావతాఽస్మిన్సవే అవిద్యాకామకమభి రనవరతంసం
క్లిశ్యమానానాం తత్త్వే-శనివారణకర జ్ఞాన వైరాగ్యసహిత భక్తి
యోగవిధానాథం నానావతారై భక్తవాత్సల్యాద్యాత్మక గుణ
ప్రకాశకావచిత్రీ లీలాకృతా ఇత్యుక్తమ్, ఇదాసీంకృత పుణ్య పు
ష్టానకేచిత్రాదృశ భగవత్లీలాకథారస నిషేవణేనైవ తృప్తా స్సన్తో
ముక్తాభవన్తి, అన్యేః “మానందైవేనవిహతాయేచాచ్యుతకథాసు
ధామ్ | హిత్యాశ్చ్యవస్త్యసద్గదాధాఃపురీషమివవిద్భుజ” ఇత్యుక్తరీ
త్యా భవఏవ ముహ్యస్తీత్యాహ- (అజానతామి) తి-

{ మూ॥ అజానతాంత్వత్పదవీమనాత్మన్యాత్మాత్మనా }
{ భాసివితత్వమాయామ్ | సృష్టావివాహంజగతోవిధా }
{ నఇవత్వమేవోన్మత్తవత్ప్రీనేత్య॥ ౧౯॥ * }

వ్యా॥ త్వత్పదవీమ్ - నానావతారైఃప్రదర్శిత భజనసమ్ప్రదా
యసరణీమ్, అజానతామ్, అనాత్మని- అనాత్మనీతి జాతా వేకవచ
నమ్, వృధా పురాతన కుడ్యతుల్యేషు శరీరేషు, స్థితేనాత్మనా-తా
దృశజీవేన సహ, అత్రాపిజాతా వేకవచనమ్, వతఃమానోపి, ఆ
త్మా- జీవసాక్షీత్వమ్, మాయాంవితత్వ - తాదృశజీవేషు “ఈశ్వరో
హమహంభోగీసిద్ధోహంబలవాన్సుఖీ” ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా దేహాగార
దారాదిషుమాయామ్- మోహమ్, వితత్వ- విస్తార్య, భాసి - అసా
మమద్రోహీతి రక్షితుంచరకాలంప్రతీక్షస ఇతి భావః; అత్రోబ్రహ్మ
రుద్రాదియోవయమేవ దృష్టాన్తమిత్యాహ- జగతోవిధానే - రక్ష
ణే, సృష్టిప్రళయయో రుపలక్షణమ్, లేషు; ఏషః- నారాయణస్త్య
మివ, యథాస్వతంత్రస్తథా అహం త్రీనేత్యశ్చ నస్వతంత్ర ఇత్యర్థః,
“సృజామితన్నియుక్తోహం హరోహరతీతద్వశః | విశ్వంపురుషరూ
పేణపరిపాతిత్రోక్తిధృది” త్యామ్నాయరీత్యాత్వమేవసృష్ట్యాదిలీలాం

కరోషి, వయంతుత్పన్నియమానుపథా స్తథాపి కదాచిదహంసృష్టే
స్వతస్త్రైవ భగమాని, తథా రుదోపి ప్రళయవిషయే స్వతస్త్రై
వ భ్రమతి, ఏవమేవ తవమాయయామోహితాజీవా స్త్వద్విముఖా
స్సంతో విశ్వేపిభ్రమన్తి || ౧౯ ||

అ|| ఏతాదృశజీవమోహ నివృత్త్యథేవ తవావతారా ఇ
త్యాహ- (సురేష్ఠి) తి=

{ మూ|| సురేష్ఠిషిష్యీశతధైవనృష్టపితిర్యక్సుయాద }
{ స్వపితేజనస్య | జన్మాసతాందుమేదసిగ్రహాయ }
{ ప్రభోవిధాతస్సదనుగ్రహాయచ || ౨౦ || }

వ్యా|| హేతవః? అజనస్యతవ, సురాదిమజన్మ - వామన నారా
యణ రాఘవ కృష్ణ నృసింహ మత్స్య కూమాద్యవతారాః, అస
తామ్- త్వద్విముఖానామ్, దుమేదసిగ్రహాయ - కాయ కళత్రాదా
మోహ నివర్తిత్యాహ త్వదుపాసనజ్ఞానబోధనాయ, సదనుగ్రహ
యచ- సతాం అయమేవ భక్తవత్సలఇతి స్థాణానిభినన్యాయేన భ
క్తి దాధ్యామయచ || ౨౦ ||

అ|| “అథాపితేదేవాపదామ్బుజద్వయప్రసాదలేశానుగృహీతపీ
వే”తి “యదాయస్యానుగృహీతీ” త్యాద్యామ్నాయరీత్యాభవత్ప్ర
సాదంవినా “శృష్ణన్తిగాయన్తిగృణన్త్యభీష్టశస్సగరన్తినన్తనితవేహీ
తంజనాః | తవీవపశ్యన్తి” త్యాదిభి రామ్నాతం తవలీలాశ్రవణాది
మహాప్రభావం నకోపి జానాతీత్యాహ- (కోవేత్తీ) తి=

{ మూ|| కోవేత్తీధూమేభగవత్పరాత్మయోగేశ్వ }
{ రోతీభవతస్త్రిలోక్యామ్ | క్వవాకథంవా కతిహ }
{ కదేతివిస్తారయక్రీడసియోగమాయామ్ || ౨౧ || }

వ్యా|| హేధూమే- పరిపూర్ణ, పరమానందమూర్తే; అతవీవ
హేభగవత్- సకల కల్యాణగుణగణాకర, పరాత్మ- పరశ్చాసాత్మా

చ పరాత్మా- హేసర్వజీవాశ్రయ మూర్తే; హేయోగేశ్వర- సర్వ
యోగఫలదాయక, పరమకృపాళు స్త్వమ్, యోగమాయామ్- స్వకృ
తలీలామ్, “స్వమూర్త్యా-లోకలావణ్యనిర్ముక్త్యాలోచనంనృణా”
మిత్యామ్నాయరీత్యా- జీవాః, తమః, అనయతర నిర్వృతి సుఖోకాం
కీర్తిం విస్తారయన్- సత్స పృఖ్యాపయన్, క్రీడసి- క్వవా, కుత్ర
వా, కథమ్- కేనప్రకారేణవా, కదావా, కస్మిన్నాలేవా, కతిసఙ్ఖ్యా
వా ఇతిజనై రజ్ఞాతస్యక విహరసి, సర్వజీవోద్ధరణార్థం కృపయా
కృతాః, భవతఃకీర్తిః- ఏవంవిధలీలా, త్వదుపేక్షిత జనఃకోవానేత్తి-
నకోపీత్యథః || ౨౦ || ... *
...

అ॥ యస్మాదేవ మవతారవ్యాజేన స్వమహిమాప్రకటన పూ
ర్వక మనుగృహ్యసి తస్మాచ్చిదచిదీశ్వర వివేకచతురాస్తద్వివేకజ్ఞాన
పూర్వకం పరమాత్మత్వం త్వాంజ్ఞాత్వా యేభజన్తి తచవతరన్తి
త్యాహ- (తస్మా)దితి= ... *

{ మూ॥ తస్మాదిదంజగదశేషమసత్త్వరూపంస్వపాద }
{ భమస్తథిషణంపురుషుఃఖదుఃఖమ్ । త్వయ్యేవనిత్య }
{ సుఖబోధతనావనస్తేమాయాతఉద్యదపియత్పదివావ }
{ భాతి || ౨౧||* }

వ్యా॥ తస్మాదితి త్రిధిఃప్రథమే ప్రకృతివిచారః, ద్వితియేపరతత్వ
విచారః, తృతీయేజీవతత్వవిచారః, ఆచౌ ప్రకృతిస్వరూపమాహ -
నిత్యసుఖబోధతనా- భక్తజనైర్నిత్యమనాయాసేన బోధవ్యానద్వయా
తా, అనస్తే - స్వరూపతోగుణతోన్యధరిమితే, త్వయిసత్త్వేవ, ని
లజ్జం సద్భృశ్యమానమ్, ఇదమ్- అశేషం జగత్, మాయాతః- ఉ
పాదానధూతాయాగిప్రకృతేః, ఉద్యదపి- కార్యరూపేణ పరిణత
మపి, సదివ- భగవద్వ్యతిరేకేణ విద్యమానమివ, అవభాతి, జీవా
స్తుప్రకృతివికారధూతశరీరేషు విద్యమానం స్వస్వరూపంస్వనిరూప

కత్వేన విద్యమానం పరమాత్మస్వరూపంచ విస్మృత్య తత్ర దేవో
హంమనుష్యోహమితిభ్రమ స్తీతి భావః; కీదృగ్భూతంజగత్? ఆసత్స్వ
రూపమ్- పృథివీతణుమామఘటామ్బువన్నశ్వర మితిభావః; తథాపి స్వ
పాభమ్- సుప్తౌ త్షణికాలసుఖవన్నివృత్తిలక్షణంచ, అస్తధిషణమ్-
అస్తా- త్యాజితా, ధిషణా- భగవత్ప్రప్తిసాధనరూపా భక్తిః, యే
న; అతఏవపురుషఃఖదుఃఖమ్- జీవానానిత్యదుఃఖప్రదమ్, తథాచ
ప్రకృతివికారధూతం జగదేవంవిధమితి జ్ఞాత్వా భగవ దుపాసనం
కతావ్యమితి భావః॥ ౨౬॥ * * *

అ॥ అథపరతత్వంవిశేషతో దర్శయతి- (ఏక స్త్య) మితి =

{ మూ ॥ ఏక స్త్యమాత్మాపురుషఃపురాణస్సత్యస్సస్వ }
{ యంజ్యోశిరనస్తాద్యః । నిత్యోక్షరోఽజస్రసుఖోని }
{ రజ్జునఃపూర్ణోఽద్వయోముక్తఉపాధితోమృతః॥ ౨౭॥ }

వ్యా॥ హేభగవత్? త్వమేవ, ఏకః- ముఖ్యః, సర్వోపాస్య ఇతి
యావత్; (అత్ర హేతవః) ఆసమస్తాత్తతః ఆత్మా, సర్వావ్యాపకః,
(ఆప్లుగతావితి స్మరణాత్) కించప్రకృత్యాది తత్త్వాభివ్యజ్ఞకత్వేన
పూర్వామేవ పురుషావతారతయా సత్త్వాత్పురుషః, “పూర్వామేవా
హమిహాసమిశి- తత్పురుషస్సపురుషత్వ”మితిశ్రుతే; అతగ్గురాణః-
అనాదిరితియావత్; సత్యః- యథార్థభావణః, (యద్వా) సతః-
నిత్యతయాస్వస్తి విద్యమానానాన్వేదాత్ త్వజితి - సృష్టిసమయేఆ
విభావయతీ, తితథా; “యస్యనిశ్చలసితమేవైతద్యద్యగ్ద్వదోయజుర్ద్వే
ద” ఇతి శ్రుతే; (అత్ర హేతుః) స్వయంజ్యోతిః- స్వయంప్రకాశః,
సర్వజ్ఞఇతియావత్; (అపిచ) అనంతః- స్వరూపతోగుణతశ్చ సాక
త్యేనాపరిక్షేయః, అథాపిఆద్యః- స్వమాహత్కైర్లొకదేశపరిజ్ఞాపనేఆ
దిగురురిత్యర్థః; అతఏవనిత్యః- నిర్వికారః, అతోఽక్షరః- అపక్షయ
శూన్యఇత్యర్థః; అతోఽజస్రసుఖః- నిత్యానందమూర్తిః, యతోని

రజ్జునః- నిమగ్నశబ్దః, రాగాదిదోషరహితః; తతు-తః; అద్వయః-నవి
ద్యతేద్వయమ్-సామ్యాతిశయంవస్తు, యస్యసోఽద్వయః; తచ్చకుతః; ము
క్తఉపాధితః-స్థూలసూక్ష్మదేహజ్జీవవిమోచకఇత్యర్థః; అతోఽమృ
తః- ముక్తిప్రదఇతియావత్; తస్మాత్పూణః - సర్వసద్గుణసమ్మ
న్న స్త్వమేవ ముఖ్యః, పరతత్వరూపీ నారాయణఇతి భావః॥ ౨౩॥

అ॥ ఇతోజీవతత్వనిఘోషసూర్వక భగవత్స్వాప్తిసాధనప్రక
టనేన జీవానాందుగభివృత్తి మాహ- (ఏవంవిధ)మితి =

{ మూ॥ ఏవంవిధంత్యాంసకలాత్మనామపిస్థాత్త్వానమా }
{ త్తాత్తతయావిచక్షతే । గుర్వరం-లబ్ధోపనిషత్సుచ }
{ త్సుషావితేతర స్త్రీ(వ)హభవాన్మతామ్బుధిమ్॥ ౨౪॥ }

వ్యా॥ ఏవంవిధమ్- 'ఏక స్త్వమాత్మే' త్యాది పూర్వశ్లోకోక్తలక్ష
ణైర్ముక్తమ్, ఆత్మానం త్వమేవ, సకలాత్మనామ్ - సర్వజీవానామ
పి, ఆత్మా- సాక్షీతిజ్ఞాత్వా, ఆత్మతయా- ప్రకృతిజీవవిలక్షణ పరమా
త్మస్వరూపతయా, యేవిచక్షతే- సర్వజీవాపాస్యమితిజ్ఞాత్వా "సత్సజ్గ
లబ్ధయాభక్త్యామయా" త్యుక్తరీత్యా సత్సజ్గతోలబ్ధ శ్రవణాదిసాధ
నైస్సేవ నైత్యర్థః; తదేవాహ- గుర్వరం-లబ్ధోపనిషత్సుచత్సుషా-
గురురేవారం- అరం-వజ్రగత్పావన పరోపకారతయైవ భగవన్నా
హత్యప్రకాశకః, తేనలభా, ఉపనిషత్- ఉపనిషదతి- భక్తపార్శ్వే
తిష్ఠతి, భగవాననయేతి ఉపనిషత్, శ్రీమద్భగవతాది సచ్చాస్త్రాది;
తదేవచక్షుః, తయా; సచ్చాస్త్రాభ్యాస జన్య భక్త్యేత్యర్థః. (అ
యంభావః) "ఏక స్త్వమాత్మే" త్యుక్త్యా పరమాత్మ తత్వమేకమితి,
'సకలాత్మనామిత్యనేన జీవానంతా ధూవాశ్చేతి, ప్రకృతిస్తుకార్య
కారణరూపిణ్యప్యేకా; ఏవంతత్వత్రయ విభాగజ్ఞానం లభ్యా "త
స్మాద్గురుంప్రపద్యేతజ్జ్ఞానుశ్చేయఉత్తమ" మిత్యాద్యుక్తరీత్యానర
పేక్షం సద్గురుం ప్రాప్యతస్మాత్ "సర్వతోమనసోఽసజ్గ" మిత్యా

ద్యుక్తకృమేణ భాగవతధర్మాణా జ్ఞాత్వా పరతత్వం శ్రీనారాయణం
భజేయమితి. ఏతఏవ భవాన్యతామ్యుధిమ్- జనన మరణ సంసార సా
గరమ్, ఇహ- ఏతజ్జన్మస్వేవ, తరన్తి, అన్యతమ్- అజ్ఞానాత్ప్రాప్తమిత్య
థః, ఇవ ఇతిపాఠే జీవన్ముక్త్యాద్భవస్య ఆగన్తుకత్వా తరన్తి
వే త్యుక్తమ్ || ౨౪ || ... *

అ|| బ్రహ్మనన్దానుభవయోగ్యేషు సత్స్వరూపేషు జీవేషు భవ
బద్ధస్య ఆగన్తుకత్వాత్పూర్వోక్త కృమేణభగవదుపాసనయైవ తద్భ
వోనివృత్తతత్త్వాహ- (ఆత్మన) మిత్యాది శ్లోకద్వయేన -

{ మూ|| ఆత్మానమేవాత్మతయా విజానతాంతేనైవ జాతం
నిఖిలం ప్రపంచితమ్ | జ్ఞానీనభూయోపిచ తత్రప్ర లీయ
తేరజ్ఞాన్మహేర్భాగభవాభవాయథా || అజ్ఞానసం
జ్ఞాభవబద్ధమోక్షో ద్వౌనామనాన్యోస్త్రయతజ్జభా
వాత్ | అజన్మనిత్యాత్మనికేవలేపరేవిచార్యమాజేత
రణావివాహసి || ౨౫ || * * * }

వ్యా|| ఆత్మానమ్- స్వస్యభోగాస్పదం దేహమేవ, అచ్ఛతయా-
జీవస్వరూపం పిన్ద్రుత్వ ఏతదేవ జీవస్వరూపమితి, విజానతామ్ -
దేహత్వవాచినామ్, లేన- దేహద్వహజాగ్రతేజైవసాకమ్, నిఖిలమ్-
క్షుత్పిపాసాధివ్యాధి జన్త జరామరణాదిదుఃఖ జాతమ్, ప్రపంచితమ్.
అనుభావ్యత్వేన ప్రకాశితం భవతి, తథాపి భూయోజ్ఞానేన-
పూర్వోక్త భగవదుపాసనయైవ, ప్రలీయతే- ఏనందేహత్వ మో
హానశ్చత్వేవేత్యథః, (తద్యథా) భోగభవాభవా- రజ్ఞాన్ మూవి
భావ తిరోభావావివ, (అయమభిప్రాయః) “అన్యోన్యోవ్య
యశ్చుద్ధ” ఇతి “అచ్ఛేద్యోయమదాహ్యాయ” మిత్యాదినాచ నిత్యా
జీవా అన్తర్మహాకృతికార్య సమృద్ధరహితాఅపి ప్రకృతివికారమపిదం
శరీరం బహుజన్మకృతపున్య పుణ్యప్రాప్తముకుద్దనేవాపయికమిత్య

జ్ఞాత్వా భగవదుపేక్షయా దేహభోగవ ముహ్యంతి, సదాచార్యో
పదేశతోముచ్యంతేతి || ౨౫ || *

అ|| “అత్సానిత్యోవ్యయశ్శుద్ధవకగత్యేత్యజ్ఞ” ఇత్యాది ద్వాద
శలక్షణయుక్తే త్యేత్యజ్ఞే జీవేస్వరూపతోబద్ధ మోక్షోనస్తఇత్యాహ -
(అజ్ఞానసంజ్ఞా) వితి = *

అజస్రచిన్త్యాత్మని- అజస్ర- మవిరతమ్, చిన్త్యః- శ్రవణకీతః
నధ్యానారాధనాదిభి భజనీయః, ఆత్మా- శ్రీహరిః, యస్మిన్ తస్మిన్;
దేహతద్ధమాదిరహితే, అతఏవ, పరే-దేహవ్యతిరిక్తతత్సాక్షిణి జీ
వే, భవభద్రమోక్షా- భవతీతిభవః- దేహః, తేనబద్ధశ్చ మోక్షశ్చ, తా;
వ్యాయుతజ్జభావాత్- దేహదౌనిత్యత్వజ్ఞానాత్, భావనాత్; నామ
ప్రసిద్ధా; అజ్ఞానసంజ్ఞాఅతఏవఅన్య- జీవస్యనస్వాభావికౌ, ఆగస్త
కావిశ్వథః; జీవస్వరూపేవిచార్యమాణే నస్తఇతిభావః. (అత్యద్భ
ష్టాస్తా) అహని- దినరాత్రీ, తరణౌ- సూర్యే, యథాన తద్వత్ || ౨౬ ||

అ|| జీవాత్మపరమాత్మతత్వసంఘటనమతం నిరాకుర్వత్ తన్మత
స్థానాకోశనేన ధిక్కుర్వన్నాహ- (త్వా) వితి =

$$\left\{ \begin{array}{l} \text{మూ|| త్వామాత్మానంపరంమత్వాపరమాత్మానమేవ} \\ \text{చ | నష్టఆత్మా బహిష్కృత్య అహోధిగ్గినాజ్ఞ} \\ \text{తామ్ || ౨౭ ||} \quad * \quad * \quad * \quad * \end{array} \right\}$$

వ్యా|| పరమ్- సర్వజీవేభ్యసపరమ్, పరిపూర్ణత్వా త్సర్వ జీవ
పూజ్యమ్, త్వామ్, ఆత్మానమ్- పరిచ్ఛిన్నంజీవాత్మానమ్, మత్వా,
పరమ్- పరమాత్మవ్యతిరిక్తం తుచ్ఛంజీవమ్, ఆత్మానమ్ - పరిపూ
ర్ణం పరమాత్మానమ్, మత్వా, ఉభయతాప్యాత్మా నష్టోభవతి-
బ్రహ్మైవాహమితిభావనయా పరమాత్మానష్టః, అహం బ్రహ్మైతి
భావనయా జీవాత్మాచనష్టోభవతీతి, ఏవంవిధ (*గుణ) దుష్కారతప్ర
విష్టస్యతస్య, ఆత్మా- శ్రీహరిః, బహిః- దూరవీవ వతఃసూనోజీ

వాత్సాపిమృగ్యవీవ, ఏతాదృశాజ్ఞాన విశిష్టకోటిజన్మభిర్వా తత్వత్రై
యస్వరూపజ్ఞానం నభవేదేవేత్యథాః, ఏతాదృశజనాజ్ఞతాం ధిగ్ధి-
ధిగితి- అపౌనాకప్తంకప్తమ్, ఏవంతత్పద త్వంపదార్థభేద జ్ఞానశూ-
న్యానాం సతనమేవేత్యథాః ॥ ౨౭ ॥ ... *

అ॥ తదేవంసఖిత్వేన నియన్త్రత్వేనచ స్వహృదయేనదానన్ని
హితమపి పరమాత్మానం త్వామవివేకినోనవిన్దన్తీత్యభిహితమ్, సా-
ధవస్తు నైవంవిధాః, కింతు “అత్రైవమృగ్యపురుషోనేతి నేతీత్యత-
త్యజ” స్మిత్యాచార్యమూర్ఖయానసారేణ దోషబహుళేపిస్వదేహోన్తర్భ-
వేస్వహృదయవీవ పరిమృగయన్తస్తాదృశ దేహ జీవోభయ విలక్షణ-
త్వేన త్వాంవిన్దన్తీత్యతత్సద్భ్రష్టాన్తమాహ - (అన్తభావ) ఇతి=

{ మూ ॥ అన్తభావేనన్తభవన్తమేవహృతత్యజన్తో }
{ మృగయన్తినన్తః । అనన్తమప్యన్త్యహిమన్తరేణన }
{ న్తంగుణంతంకిముయన్తినన్తః ॥ ౨౮ ॥ *** }

చ్యా॥ భోఅనన్తః సన్తః- దోషబహుళేపి గుణమాత్రాగ్రాహిణః,
అన్తభావే - స్వదేహోన్తర్విద్యమానే హృదయాకాశే, అతల్-మా-
గణీయాత్త్వత్తోవ్యతిరిక్తం దేహాదికమ్, త్యజన్తః- ‘నాత్మావపున-
పాథిఃవమిన్ద్రియాణీ’ త్యక్తరీత్యా పరమాత్మా సభవతీతి నిశ్చిన్వ-
న్తః, తత్రసన్తం పరమాత్మానం త్వామేవ మృగయన్తి - సమృగ్య-
చార్య దేహాదిభ్యో విలక్షణత్వేన స్వాన్తర్యామిత్యేన చ జానన్తీత్య-
థాః, హి- నిచ్చితమ్, అశేషదోష నిషదనేపి దేహే పరమాత్మాధ్య-
వసాయరూప గుణగ్రహణే దృష్టాన్తమాహ- (అనన్తమపి) తి =
(అయమథాః) యథాసన్తః- సర్వత్రగుణగ్రహణ శీలాస్సాధవః,
దత్తాత్రేయసదృశా ఇతి భావః; అనన్తమ్ - అసాధు మనథాకారి-
ణమపి, అహిమన్తరేణ - అహిమధ్యేగరళాది దోషబహుళేపీతి యా-
వత్; సన్తమ్- విద్యమానం గుణమ్, వేత్సనిమాణాది పరిశ్రమంవి-

నా ఏకచారిత్వానికేతనత్వ పరకృతవేత్త్వప్రవేశాచిలత్వణం సద్గుణమే
వ, అన్నియు న్నికిము - అగ్రతః ప్రాప్నువన్తిఖలు, గరతాదివోషబహు
శేషితస్త్విదోషాస్త్విహయస్వస్వరూపంజీవతత్త్వంజ్ఞాత్వా తత్రిత్యపర
మాత్మస్వరూపగుణమేవసాధవస్సమ్యక్స్వచార్యప్రాప్నువన్తితి॥ ౨౫॥

అ॥ ఇత్థంభూతాత్మతత్త్వా వమశ్చేనసాధ్యా భక్తిస్సవేషాం
సులభేత్స్యక్తమ్, తత్రనిదానం తవప్రసాద ఏవేత్యాహ (అథాపీ)తి=

{ మూ॥ అథాపి లేచేవ పదామ్బుజద్వయ ప్రసాద లే }
{ శానుగృహీతఏవ । జానాతితత్త్వం భగవత్ మహి }
{ మోహించాన్యఏకోపి చిరంచిన్యత్ ॥ ౨౬॥ * }

వ్యా॥ తవభక్తిస్సవేషాంసులభైవ, అథాపి, హేభగవత్-సక
లకల్యాణగుణగణ పరిపూర్ణా, లే-తవ, చేపపదాంబుజద్వయప్ర
సాద లేశాను గృహీతః (దివ్ అగ్రతఃప్రవేశ) బ్రహ్మరుద్రేంద్రాదిజీవైః
పూజ్యత్వేనప్రసిద్ధఇత్యర్థః, ఏవంభూతం యత్పదామ్బుజద్వయమ్,
తస్యప్రసాదలేశేన యఅనుగృహీతస్సఏవ, లే - తవ, మహిమ్నః -
లీలాకథారసస్య, తత్త్వమ్- 'తచేవరమ్యంరుచిరంనవంనవ' మిత్యా
ది'స్వాదుస్వాదుపచేపచే'ఇతి 'పిబన్తియేభగవత ఆత్మనస్సతాం క
థామృత' మిత్యాద్యుక్తరీత్యా కథారసనిషేవణమేవ జన్మలాభ ఇతి
సిద్ధాంతమ్, జానాతి, అన్యః- తవప్రసాద మప్రాప్తః, ఏకః - ము
ఖ్యోపి, సృష్టిసంహారాద్యధికారేణ ప్రసిద్ధోపి, యోగ సాఘ్యేదిభిశ్చ
రంచిన్వన్నపి నజానాతి, కింతు తత్తత్తవదపేశుద్ధోభవతీతి॥ ౨౬॥

అ॥ పూర్వశ్లోకోక్త భగవదనుగ్రహ ప్రాప్తభగవత్ప్రేరణసమా
హత్త్వ జ్ఞానపూర్వక దృశభక్తియోగంప్రార్థయతి- (తద స్త్వి)తి -

{ మూ॥ తదస్తు సేనాథసభూరిభాగోభవేత్రీవాన్యత్ర }
{ తువాతిరశ్చమ్ । యేనాహమేకోపి భవజ్జనానాం }
{ భూత్వానిషేవేతవపాదపల్లవమ్ ॥ ౩౦ ॥ }

వ్యా॥ హేనాథ- ఆశ్రితజనసర్వాపరాధసహన పూర్వక సర్వమ
నోరథసూరక, సభూరిభాగః- చిదచీశ్వరవిభాగ జ్ఞానపూర్వక నీ
లాకధారస నిషేవణ రూపోయస్సమహాభాగ్యోదయః, మే, అస్తు, అ
త్రవా- అస్తిభవే చతుర్ముఖజన్మని, అన్యత్ర- దేవమనుష్యాదిశరీరే
వా, తిరశ్చమ్ - గజగృహ్రాదిశరీరేవా, యేన - మహాభాగ్యోదయే
న, భవజ్ఞనానామ్- ఉక్తప్రకారేణ దృఢభక్తియోగిజనానాం మధ్యే,
ఏకోఽప్యహమసి యగిశ్చిద్భూత్వా, (అయంభావః) ఏతేమహాభాగ
వతోత్తమాః, తదాశ్రయణమాత్రేణాహంకృతాథోభవామీతి మ
మజ్ఞానమ్, లేహమప్యయమస్తద్గోష్ఠ్యాం ప్రవేష్టుంయోగ్య ఇతిమయి
కృపాచేత్యేతద్దన్వయం మమయథాభవేత్తథావిధో భూత్వేతి; తవ
పాదవల్లవనిషేవే - భజామి, తాదృశం మహాభాగ్యం మే అస్తివీతి
సమృద్ధః ॥ ౩౦ ॥

అ॥ ఉక్తప్రకారేణ దృఢభక్తియోగం ప్రాప్తవత్సోగోప్యోయా
దృశాం పూజ్యాభిషా - (అహం) ఇత్యాది శ్లోక త్రయేణ-

{ మూ॥ అహంఽతిధన్యావ్రజగోరమణ్యస్తన్యామృతం }
{ పీత మతీవతేముదా | యాసాంవిభోవత్సతరాత్మజా }
{ త్వనాయత్తప్తయేద్యాపిచనాలమధ్వరాః ॥ ౩౧ ॥ }

వ్యా॥ యద్యపి యశోదాదేవక్యో భాగ్యవత్ప్యావేవ, యతఃపు
త్రన్నేహేన స్తన్యామృతం దత్తవత్క్యో, తథాపి తదత్సన్తం నాశ్చ
ర్యమ్, కింతు యాసామ్- గోగోపీనామ్, స్తన్యామృతమ్, హేవిభో-
సర్వాస్తర్యామిక్, తే- త్వయా, వత్సతరాత్మజాత్తనా- బహుచా
లవత్సరూపేణ బహుపుత్రరూపేణచ, అతీవముదా - అలభ్యలాభవ
దతిగన్తోషతయేత్సథః, అతీవేతి - అల మలమితి పీతం యస్తాదే
వంతస్తాత్; వ్రజగోరమణ్యః- అతీవధన్యాః, అహంఽ ఆశ్చర్య మే
తత్, యత్తప్తయే, అధ్వరాః - యజ్ఞాదయః, ప్రకృతి వికృతి

రూపాః, ఏవంవిధకృత్సన్నిధ్వరానుష్ఠాతారో బ్రహ్మదయోపి నా
లమ్. నసమధాఽబహువు రితిభావః ॥ ౩౧ ॥

అ॥ గోకులబృద్ధావనప్రదేశేషు విద్యమానా మనుష్య పశుప
క్షి మృగ వృక్ష లతాదయో పృథీవ ధన్యా ఇత్యత్యాశ్చర్యే డాహ -
(అహో) ఇతి= ... *

{ మూ॥ అహోభాగ్యమహోభాగ్యంనందగోపవృజౌ }
{ కసామ్ । యన్ద్రిత్యం పరమానందం పూణంబ్రహ్మ }
{ సనాతనమ్ ॥ ౩౨ ॥ * * *

వ్యా॥ యత్ - యస్తాత్, నందగోప వృజౌకసామ్. నందగోపస్యవృ
జః- గోకులబృద్ధావనప్రదేశః, ఓకః- స్థానమ్, యేషామ్ - గోగోషి
గోపాలమృగపక్షివృక్షలతా గుల్తాదీనాం లేషామ్; బ్రహ్మ- శ్రీకృష్ణః,
మిత్రమ్, నను పరస్పరోపకారిత్వమేవ మిత్రత్వమ్, తతః-చాచిద్వి
షమేసతి మైత్రీభక్తిపూర్వకద్వే షవవపర్యవస్యతి, కృష్ణమిత్రత్వే కి
మాశ్చర్యమితిచేత్కృష్ణమిత్రతానతథేత్యాహ- పరమానందమ్ - 'ఆన
ందోబ్రహ్మేతివ్యజ్ఞానా' దితిశ్రుతే రానందస్వరూప ఆనందానుభవ ర
హిత స్వాశ్రితజీవానా మానందప్రదః, నిహేతుక దయావా నిత్య
ధః; 'ఏషహ్యేవానందయాతీతి శ్రుతేః; సామాన్యమిత్రత్వే డేశా
న్తరగమనే పరస్పరవియోగదుఃఖ మపరిహార్యమ్, తన్నభవతీత్యా
హ - (పూణం) మితి- సర్వత్రవిద్యమానత్వా దనుశాయినోజీవా
యత్రకుత్ర గతాపి విశ్లేషాభావాత్తాదృశ దుఃఖం సభవతీత్యధః,
నను పరస్పర దేహవియోగే మిత్రత్వవిశ్లేషదుఃఖోఽపరిహార్యఏవ, త
థాపి కృష్ణమిత్రత్వే తన్నభవతీత్యాహ - సనాతనమ్- నిత్యమ్, జీవా
త్త పరమాత్మనోర్నిత్యత్వాదు క్తదోదోనభవతీత్యధః; త త్తస్మాత్కా
రణాత్తేషాంభాగ్య మహో అహో - అత్యాశ్చర్య మత్యాశ్చర్యమ్,
అతిహాషేవీప్సా ॥ ౩౨ ॥ ... *

అ॥ సస్విద్వియోధిషాంతాహో యూయంచఘారిభాగా ఏవేతి
చేత్సత్యమ్, సతాదృశభాగ్యవనోభవామః, కింతు తపవ మహాభాగ్య
వస్త్రత్యాహ- (ఏషా) మితి= ... *

{ మూ॥ ఏషాంతుభాగ్యమహిమాఽచ్యుతతాపదాసా }
{ మేకాదశైవహివయంబతఘారిభాగాః । ఎతద్ధృషీ }
{ కచషక్షైరసకృత్ప్రబామ శ్వర్వాదయోఽఙ్గురదజమధ్వ }
{ మృతాసపంతే॥ ౩౩॥ * * }

వ్యా॥ “దిగ్వాతారంప్రచేతోశ్వివన్హిన్తో గ్రీష్మన్ద్రమృత్యుకాః” ఇ
తిదశ - అహజాగ్రాధిషాంతాశర్వశ్చైకాదశ - ఇదముపలక్షణమ్,
మనోధిషాంతాచన్ద్రశ్చ- బుద్ధ్యధిషాంతాబృహస్పతిశ్చ, ఏతేత్రయోదశః;
వయమ్, ఏతద్ధృషీకచషక్షైః - వ్రజౌకసామ్, హృషీకాణి- జ్ఞానేన్ద్రి
య కమేన్ద్రి గ్రూణి మనశ్చబుద్ధిశ్చాహజాగ్రశ్చ, ఏతాస్యేవచష
కాణి- పాతాగిణి, తైః - పానపాతైః, తే - చిత్తతత్వాధిషాతు
ర్వాసుదేవస్య, అఙ్గురదజమధ్వమృతాసవమ్ - అక్షీగ్రీవఉదణే -
వారిజే, తయోరస్తర్విద్యమానం మధు- మకరన్దః, తదేవామృతమ్ -
స్వాదు, ఆసవమ్- మదజనకద్రవ్య విశేషః, అసకృత్ప్రబామః, అతో
ఘారిభాగాః, యద్యపి పృథక్పృథక్పేతశోత్రేన్ద్రియాభిమానినో
వయం సౌన్దర్య సౌభాగ్యా ద్యమృతం పిబామః, ఏకస్యసర్వసౌన్దర్య
మాత్రమ్, ఏకస్యకీర్తిరసమాత్రమ్, ఏవమల్పనుభవమాత్ర మస్మా
కం భాగ్యమాసామ్, ఏతేతుసర్వేన్ద్రియైస్తవసౌభాగ్యామృతంపిబ
న్తి, అతోఏషాం భాగ్యమహిమానంచక్తుం కోవాశక్తః? అతోఽతి
ధన్యామహాభాగ్యవస్త్రేత్యథః॥ ౩౩॥ ... *

అ॥ జన్మకోటిభిఃకృతపుణ్యపుష్టానాం గోకులవాసినాం భాగ్య
మహిమానందృష్ట్వా వృధాప్రలపనేనకిమ్? మమైతావన్తాత్రం పార్థ
శత్యాహ - (తది)తి= ...

{ మూ॥ తద్భూరిభాగ్యమిహజన్త కిమప్యటవ్యాం యద్గో }
 { కులేపితమాజ్ఞి ॥ ౩౪ ॥ రజోభిషేకమ్ | యజ్జీవితంతు నిఖి }
 { లంభగవాన్తుకున్దస్త్రస్వద్యాపియత్పదరజశ్చ క్రిమ్య }
 { గ్యమేవ ॥ ౩౪ ॥ * }

వ్యా॥ మమతు, ఇహ- మనుష్యలోకే, కిమపిజన్త- అతితుచ్ఛతృణ
 లతాగుల్మజన్త, తదేవధూరిభాగ్యమ్, అత్రాపి అటవ్యామ్- తత్రా
 పిబృద్ధావనే, యజ్జన్మగోకులే విద్యమాన జన్మనామధ్యే కతమ
 స్యయస్య కస్యాప్యజ్ఞి ॥ రజోభిరభిషేక స్సత్తోలభ్యతేయస్త్రికతది
 తిపూర్వేణాన్వయః; నను సర్వజీవ దేహవిభావ మహచ్ఛరీరంచ
 తాదృశసత్యలోకాధికారంచ విహాయ తుచ్ఛజన్మప్రార్థయసీతి చే
 త్రత్రాహ - (యజ్జీవిత) మితి= యత్- ఏషాంగోకులవాసినామ్,
 నిఖిలమ్- ఆహార విహారాదికం సర్వమ్, జీవితమ్- జీవనమ్, ముకు
 న్దః- ధర్మాది ఫలదః, భగవానేవ; (అయంభావః) తేదేహాదికం
 విస్మృత్య భగవన్లీలారస నిషేవణఏవ కుతూహలాః, శ్రీకృష్ణఏవతే
 షాం యోగక్షేమాదికం వహతితి. ముకున్దఃకీర్త్యగ్భూతః? యత్పదర
 జః- కృష్ణపాదపూజిః, శ్రుతిమృగ్యమేవ - శ్రుతయఃకేవలంవణయ
 న్ని నతులభన్తే ॥ ౩౪ ॥ ... *

అ॥ గోకులవాసినాం భాగ్యమహిమానం వణయితుం ద్విస
 హస్ర రసనావిశిష్టోవాప్యశక్తీవ, అస్మన్మహారథో పృథుటమాన
 ఏవ, ఇదానిం సర్వఫలదమపి త్వాముద్దిశ్య నశ్చేతో భిష్యతిత్యాహ -
 (యేషా) మితి= ... *

{ మూ॥ యేషాంఘోషనివాసినాముతభవానిరంచేవ }
 { రాతేతినశ్చేతోవిశ్వఫలాత్ఫలం త్వదపరంకుత్రాప్య }
 { యకముహ్యశి । సద్వేషాదివపూతనాపి సకులా }
 { త్వమేవ దేవాపితా యద్ధామార్థ సుతప్రియాత్మ }
 { తనుగోప్రాణాశయాస్త్రతర్కతే ॥ ౩౫ ॥ * }

అన్యద్వాతుం కిమపినాస్తీతి యదుక్తం తదహూతశ్చర్యమితి చేన్నే
త్యాహ - (తావ)నితి ..

{ మూ॥ తావద్రాగాదయస్తేనా స్తావతా-రా గృ }
{ హంగృహమ్ | తావన్యోహోజ్ఞి నిగళోయావ }
{ త్సృజ్జనతేజనాః || ౩౬ || * * * }

వ్యా॥ హేకృష్ణ? జీవా యావత్తేజనా నభవంతి “వాణీగుణానుక
థనే” ఇత్యుక్తరీత్యా యేనర్షేద్వియ్యాణి త్వద్విషయే ప్రవేశయంతితే
త్వజ్జవాః, ఏవంగుణవిశిష్టా యావన్నభవంతీత్యర్థః, తావత్, తేషామ
భక్తజవానాంగృహం కారాగృహమేవ-బన్ధనాగారమేవ, బన్ధనాగా
రే యావత్క్లీశాస్త్రత్రాపి తావదనుభవంతీత్యర్థః, రాగాదయోపి
తావత్, స్తేవాః- చోరావీవ, యథాచోరాః ప్రమాదినా మన్తగిళు
రేస్థితం వస్వాదికం హరంతి, తథైతేతువివేకజ్ఞానపూర్వకబహుకృచ్ఛా
ధిగతుం పరమపురుషారాధన లక్షణరూపధనమపహరంతీత్యర్థః, మో
హస్తావత్, అజ్ఞినిగళఏవ- అభక్తజవానామేవ గృహాదికం క్లేశరూ
పమ్, గోప్యాదయస్తుతేజనావీవ, అతఏవాస్మత్పూజ్యాకృతిభావః॥ ౩౬

అ॥ నను మమాపికంస జరాసన్ధాదిభ్యో భయశఙ్ఖయాపలా
యనం మాతృవిషయాపరాధనిమిత్తకో లూఖిల బన్ధనాదికంచ లోక
విచితమేవ, అతోహమపి సంసార బద్ధః, అన్యబద్ధ విమోచనే మమ
కాశక్తిరితిచే త్తథానహినహీత్యాహ- (ప్రపశ్చ) మితి -

{ మూ॥ ప్రపశ్చం నిష్క్రమభ్యోపి విడవ్యయస్సీధూతలే ప్రప }
{ న్నుజనతానందచందోహం ప్రథితం ప్రథో || ౩౭ || * }

వ్యా॥ ప్రపశ్చ- చక్షుసోన్మేదేంద్రియాది గోచరత్వేన ప్రకా
శమానః, ప్రకృతివికారభూత దేహాదిషయాత్మకం జగదిత్యర్థః;
త్వదహోజ్ఞాపిత్వమ్, హేచ్రభో- సర్వకర్తృత్వమ్, ప్రపశ్చం విడవ్య
యసి- జనితమయ పలానువచనతాతపోష ౧ గోపగోపననోహ

రక్రీడా ద్యనుకరణం కరోషి, అహో సర్వశక్తిమతో మమాపి పృ
పఞ్చనుకరణం కిమక్షమితిచేదతతహ- పృపన్నజనతానన్దసన్దోహం
ప్రథితుమ్. ప్రపన్నజనతా- భాగవతసమాహరి, తస్య అనన్దసన్దో
హమ్-సాక్ష్యభక్తిరసపూరమ్, ప్రథితుమితి-(ః) అన్తర్భావితస్యస్తరిః
థయితుంసాధన) భజనకాలవీపప్రకాశయితుమ్, అనుకరోషీతి॥ ౩౭॥

అ॥ ఏతావతాస్యాపరాధ నివేదనపూర్వకం భగవన్తంత్రమాప్య
యావన్మనోవచస్తుత్వా భగవన్మహిమా మపారతాం సూచయ
న్నజ్ఞానుపహసన్నివాహ - (జానన్త) ఇతి-

{ మూ ॥ జానన్తవీవజానన్త కింబహుక్త్యానమేప్రభో | }
{ మనసోవపుషోవాచోవైభవంతవగోచరమ్॥ ౩౮ ॥ }

వా॥ తవవైభవమ్- లీలామాహత్మ్యమ్, యేకేచిజ్ఞానస్తః- సాక
త్యేనజానీమితి వదన్తి, తేభాగ్యవన్తవీవ జానన్త, బహుక్త్యా- బ
హుభాషణేన, కిమ్ - కిం ప్రయోజనమ్, హేప్రభో? మేవచసోతవ
వైభవం నగోచరమేవ- ఏతావదితి వణితుమశక్యమేవేత్యర్థః, వా
క్చబ్ధశ్శ్రోత్రేంద్రియస్యాభ్యుపలక్షణమ్, శోతుమశ్యశక్తమిత్యర్థః,
మనసోపి, తవవైభవమ్- తవస్వరూపాదికమ్, గోచరంనభవత్- సా
కత్యేన జ్ఞాతుమశ్యశక్యమిత్యర్థః॥ ౩౮॥ ... *

అ॥ జీవేన్ద్రయోఃకించల్జ్ఞత్వ సవజ్ఞత్వాది విశేషం ప్రకట
యత్ గమనంప్రాధికాయతి - (అనుజానీహీ)తి -

{ మూ ॥ అనుజానీహీమా-కృష్ణసర్వంత్యంవేత్సిసర్వదృక్ | }
{ త్వమేవజగతాంనాథోజగచ్చైతత్తవార్పితమ్ ॥ ౩౯ ॥ }

వా॥ “అహమేవానమేకోగ్రే నాన్యత్సదనతఃపరమ్ - తాన్య
హంపదసర్వాణీనత్వంవేత్త సరంతపే” త్యాన్యక్రీత్యా స్వమహి
మానంచ అస్మాదాదిజీవానాం జ్ఞాన బలాదికంచ సర్వంత్యమేవవేన్సి,
తత్ప్రహేతుః, సర్వదృక్- సర్వజీవసాక్షి, అతోజగతాంత్యమేకవచ

నానా, నాన్యః; తస్మాత్త్వత్ప్రభావా విజ్ఞానకారణా హజ్జా-
రాస్పదమేతత్ - శరీరంచ, అహమపి, ఈశ్వరోహం సిద్ధోహ మిత్యే
వంధూత మోహజనకకారణ మచతాస్పదరూపమేతజ్జగచ్చ, తవా
ర్పితమ్ మదధికారసహిత దేహేనసహ జీవాత్మానం తవచరణయో
స్సమర్పయామీతి భావః; ఇతోమామనుజానీహి - అయం మమభక్తోగ
చ్ఛత్వితి కృపాంకృత్వాహం ప్రేషితవ్యఇతి ప్రార్థనాయామీతిభావః ॥

అ॥ ఇదానీ మాశ్రితజనవాత్సల్య, సర్వజనపోషకత్వ, సర్వా
ధమనిగ్రహీతృత్వ, అధమశీల శిక్షకత్వాదిగుణైస్త్యమేకఏవ స.
ర్వజగతా-రణ ఇతి వణకయన్ తవ పదాశ్రయం మాం ప్రస్థాప
యేత్సభిప్రాయేణనమసు-రోతి- (శ్రీకృష్ణే)తి- ... *

{ మూ ॥ శ్రీకృష్ణవృష్టికులపుషు-రజోపదాయిత్యై }
{ నిజకరద్విజపశూదధివృద్ధికారిక । ఉద్ధమశాన్వర }
{ హరక్షీతిరాక్షసధ్మగాకల్పమారోసునుహా భగవ }
{ న్నమస్తే ॥ ౪౦ ॥ }

వాసి "కృషిర్బుధాచక శ్శబ్దోశ్చనివృత్తివాచకః । తయోరై
క్యంపరంబ్రహ్మకృష్ణ ఇత్యభిధీయతే" ఇత్యాది వచనై స్సృష్ట్యాది
సర్వకారణత్వం సూచితమ్; వృష్టికులఏవ పుషు-రమ్ - పద్మమ్, త
స్యోపమ- వికాసమ్, ప్రీతిమ్; దదప్రీతతథా, (జుషప్రీతిసేవనయో
రితిధాతుః) అనేన ఆశ్రితవత్సలత్వం సూచితమ్, త్యై - భూమిః,
భూమిస్థజనాఇతి భావః; నిజకారి- బ్రహ్మాది దేవాః, ద్విజాః- మ
హాక్షయః, పశవః- తిర్యగ్జాతయః, తపోదధయః - అణవాః,
తావధనాయతీతి తథా, అనేన సర్వజనపోషకత్వం ప్రకాశితమ్; ఉ
ద్ధర్తాః-వేదవిరుద్ధసమయాః పాపజ్ఞాధమాః; తపిషశాన్వరమ్- అన్తః
మః, జ్ఞానాచ్చాదకాన్ధకారః; తద్ధరతీత్వవతార భేదైస్తథా, అనేన
అధమనిగ్రహీతృత్వం దర్శితమ్; క్షీతిరాక్షసాః- అఘ ఒక కంసా

దయో ఒధమకశీలాః, తేభ్యోద్యుహ్యతి- తాన్ నాశయతీతి తథా, అ
నేన అధమకశీల నిగ్రహీతృత్వం చర్చితమ్; ఆకల్పమ్ - ప్రళయపర్య
ంతమ్, ఆరగమ్- యావత్సూర్యస్తావత్పర్యంతమ్; సుమహాన్- సర్వజ
న పూజ్యేత్యర్థః; హేభగవత్-ఉక్తగుణ విశిష్ట, తుభ్యం నమః-స్వలో
క గమనా సుజ్ఞాతః తస్మై నమనం కృతవా నిత్యర్థః; ఉదధివృద్ధి
కారీణ పుష్కరజోషదాయుః ఇత్యుభయత్రాపిచస్త్రసూర్యోపమా
నమ్, పునశ్చోద్ధమేణ త్యాగినాచతాదృశోపమానమేవదృష్టవ్యమ్॥౪౦॥

అ॥ ఏవంబహువిధంస్తుత్వా కృష్ణప్రసాదంచలభ్యాస్వాహ్వా
తవత్సాదికానానాయ్య యథాస్థానముపహరత్వేన సమర్ప్య ప్రణ
మ్య గతవానిత్యాహ- (ఇతి)తి- ... *

{ మూ॥ శ్రీశుకః॥ ఇత్యభీష్టాయధూమానంతిఃపరిక్ర }
{ మ్యపాదయోః | నతావభీష్టజగద్ధాతాస్వధామప్ర }
{ త్యపద్యత॥౪౦॥ ... *

వ్యా॥ అభీష్టమ్- అభీతఃపూజ్యమ్, బ్రహ్మసర్వజ్ఞేవై రుపాస్యమి
త్యర్థః; తత్ర హేతుర్భూమానమ్- సర్వసద్గుణచరిత్రాంశక్రకృష్ణ
మిత్యర్థః; తతఃపాదయోర్నత్వా, అభీష్టమిత్యత్రాప్రసవ్యయః, అభీ
ష్టమ్- యథేచ్ఛమ్, అనేకవారమిత్యర్థః, స్వధామ- సత్వలోకమ్,
అభీష్టమిత్యత్రాప్రసవ్యయః, సర్వలోకపూజ్య మిత్యర్థః॥ ౪౦ ॥

అ॥ ఇతఃపరం కృష్ణచృత్రాస్తమాహ - (తత) ఇతి -

{ మూ॥ తతోఒనుజ్ఞాప్యభగవాన్ స్వఘవంప్రాగవస్థితాన్ | }
{ వత్సాన్పవినమాచిన్యేయథాపూర్వసంస్పృకమ్ ॥౪౧॥ }

వ్యా॥ భగవాన్- అఘటనఘటన పటుతరః, స్వఘవమ్- బ్రహ్మ
ణమ్, అనుజ్ఞాప్య - అనుజ్ఞాం దత్వా, తత్త్వణమేవ, ప్రాగవస్థితాన్ -
ప్రాగ్- పూర్వమ్, యస్మాద్దేశాదపహృతవాన్ బ్రహ్మతేన తస్మిన్నేవ
చేశే అవస్థాపితాస్వస్మిన్మిత్యర్థః, యథాపూర్వసంస్పృకమ్- యథాపూ

ర్వం సఖాయోయస్మిన్ తత్; స్వకమ్- స్వస్య కేశపృద్ధిప్రదమ్, పులిస
మానస్యే- సఖీచాంసమపంసితవానిత్యర్థః॥ ౪౨ ॥

అ॥ గోపవత్సాజాగ్రదాది పఞ్చావస్థాసుమధ్యే కస్యామవస్థా
గూం స్థితా ఇతి చేన్నపఞ్చావస్థాసు మధ్యే స్థితాః, కింతుషష్ఠావస్థా
యాం స్థితా ఇత్యాహ- (ఏకస్మిన్)నితి- ...

{ మూ ॥ ఏకస్మిన్నపియాతే బ్రే ప్రాణేశంచాస్తరా }
{ త్వనః । కృష్ణమాయాహతారాజక్షణాధాంమేని }
{ రేభకాః ॥ ౪౩ ॥ ... }

వ్యా॥ ఆత్మనః- దేహస్య, సమృద్ధి, ప్రాణేశమ్- బుద్ధ్యాదీన్ద్రియ
ప్రేరకమ్, మనోస్తరా- మనోబుద్ధీన్ద్రియాదిచలనం వినేత్యర్థః, ఏ
కస్మిన్నపియాతేపి క్షణాధాంమేనిరే, తత్ర హేతుః, కృష్ణ మాయా
హతా ఇతి, పఞ్చావస్థాసు స్థితానాం జీవానామవస్థా ప్రయుక్త
సుఖదుఃఖానుభవానస్తరమపి కాలజ్ఞానంభవతి, కృష్ణమాయా మో
హావస్థానస్తరం సర్వం విస్మృతమ్, తస్మా దిద మప్యవస్థానైరం
భవత్ప్రేతేత్యర్థః ॥ ౪౩ ॥ ...

అ॥ తదేవమాయాప్రభావమాహ - (కిమి)తి-

{ మూ ॥ కింకిం నవిస్మరన్తి హమాయామోహితచేతసః । }
{ యన్మోహితం జగత్సర్వమభీష్టిం విస్మృతాత్మకమ్ ॥ ౪౪ ॥ }

వ్యా॥ మాయామోహితచేతసః - “దైవేన తేహతథియ” ఇత్యు
క్తరీత్యా ఇహ-సర్వోత్కృష్టజన్మనిష్ఠితామపి సోక్తమైనోపేక్షితా జీ
వాః, కింకిం నవిస్మరన్తి- ఏతతాం-లవిస్మృతి రాక్షస్యో మిత్యర్థః,
యత్- యస్మాత్, భగవత్పాదక్షణేషు శ్రేష్ఠిరయో మాయాయాన
ర్వంజగల్- అభక్తజన సమూహాః, అభీష్టిమ్- శ్రోతవన్, విస్మృ
తాః- ఆత్మానోదేహజీవేశ్వరాః, యేనతల్-తల్ ॥

అ॥ తేషాం మోహంతద్వచనేనైవ ప్రకటయతి- (హిమశ్యే) తి-

{ మూ || ఊచుశ్చసుహృదంకృష్ణంస్వాగతంతేఽపరం }
 { మాసా । వైకోఽస్యభోజికబళ ఏహీ తస్మాధుభు }
 { జ్యోతామ్ || ౪౫ ||* }

వ్యా|| తే- త్వయా, అతిరంహసా- అతివేగేన; స్వాగతం - వత్సై
 స్సహ స్వాగతమిత్యాచుః, అతివేగత్వం ప్రకటయతి- త్వాంవినా,
 అస్మాభిరేకోపి కబళః- ఆస్యేకృతకబళః, నాభోజి-ఆస్యగతకబళమ
 పి నగ్రసామః, ఏహ్యేహి- ఆగచ్ఛగచ్ఛ, ఇతః- ఇతఃపరంచా, సా
 ధుభుజ్యతామ్- సాధునిర్విఘ్నేన, అవిక్షేపేణవాఃభుజ్యతామ్|| ౪౫||

{ మూ || తతోహసన్ హృషీకేశోఽభ్యవహృత్స సహా }
 { భక్తైః । దశయంశ్చమాణగరంన్యవతతవనా }
 { ద్వ్యజమ్ || ౪౬ ||* }

వ్యా|| హృషీకేశః-అత్రహృషీకేశశబ్దే నాయమభిప్రాయః, దేహా
 లోక బోధమాత్రం కృతవాక్ నతుకాలబోధమితి; హసన్-ఏతేనం-
 వత్సరాత్మకం కాలంక్షణాధం మేనిరఇతి ప్రహసన్వ్యభాషః, అ
 భక్తైఃస్సహభ్యవహృత్స- అజానస్త్రివ స్వయమపితైస్సహ భుక్త్వా,
 తతః, ఆజగరంచమణ- అఘాసుర వపురవశ్యయన్నిత్యత్ర అస్తి ది
 నఏవఅఘాసురంహత్వాఅస్మాన్మోచితవానితి స్తరణార్థమితిభావాః;
 ఏవంవసేకీడిత్వాప్రజంప్రతన్యవతత-గృహమాగతవానిత్యర్థః|| ౪౬ ||

అ|| (సవిస్తయంచతుర్వక్త్రంకృత్వాబాలాంస్తథైవచ । గోషీ
 ర్భగుత్సపంకుర్వక్ ప్రజమేభ్యాంభూతాకృతః) తదాహ- (బహే)తి-

{ మూ|| బహౌప్రసూనవధాతువిచిత్రైశ్చ జ్ఞః ప్రోహూమవే }
 { బువశ్చగృహోత్సవాశ్చః । వత్సాన్యోన్నయగగిత పవిత్రకే }
 { తిఃగోఃపిదృగుత్సవద్యుఃప్రవివేశగోష్ఠమ్ || ౪౭ || }

వ్యా|| బహౌప్రసూన నవధాతుభిర్విచిత్రతాని- అగ్గాని - య
 న్యసః; బేఃబి- వంశవాద్యవిశేషః, దశాని- చత్రనిమిత్తవాద్య వి

శేషాః, శృక్లాణి- శృక్లావికార వాద్యవిశేషాః, ఏతేషాంరమైః- ధ
నిభిః, యగిస్తోద్ధామః. అతిహవకర ఉత్సవస్తేనః; ఆధ్యః - సమ్మ
న్నః, వత్సాన్యైః- ప్లేష్టా వేణువాదే నాహ్వయైః, అనుగైః -
బ్రహ్మసిభిః, గీతాః- గీయమాచాశ్చ, పవిత్రాః- శ్రోతృశాంతాం పా
పహరాశ్చ, రీతకయః- లీలాకథా యస్యసః, సర్వేషాంమనోహ
రౌపి విశేషతో గోపీద్యగుచ్ఛవద్యశః-గోపీద్యశా మహిమావకర దర్శ
నః, గోపీరామతిపెన్ద్ర-సుం కుర్వకన్త ఘోషంప్రవివేశేతి॥౪౭॥

{ మా॥ బృహద్రావనీ, మహావ్యాళి- అఘాసురః, యశోదా - లోకే
{ ఘోషా వికా సయంచాస్మానితీబాలావృజేషుః ॥౪౮॥

వ్యా॥ బృహద్రావనీ, మహావ్యాళి- అఘాసురః, యశోదా - లోకే
స్మశ్మాకాయశాంసి-ప్రకృతీకా, దదాతీతి, తస్యా అనన్దంసునోతి
తి తథా; ఆత్రతానామిహయశః-సహితీకా, దదాతీతి; పరలోకాన
న్దం స్వలోక-పూరయతితథా; (అథవా) జహుముఖత్వాచే- చిద్యశో
దానూపయా, కేచిన్నన్దయాచనేతి. అస్మాక్- అఘాసురోదరాల్, చ
కా నాదఘాసురం, అస్మాక్-మృత్యురూపసంసారాల్, ఆవితాః॥౪౮॥

అ॥ “రాకరక్షతపుత్రస్తుగృహంపై కిమహద్భుతః | తవపుత్ర
మదృష్టేహనయనానన్ద భాజనమ్ ॥ సేత్రాశ్వానైః యశోచేముం
వృథావ్యర్థాకమత్యహేల | ఇతి సద్దావయో గోపానీ కృష్ణ రా
మకథాంముదా | కుర్వంతోమహాశ్చరానిద్ద స్థవవేదనా ” మి
త్యాదివాక్యైః గోపగోపిరాం స్వపుత్రేభ్యశ్చ కృష్ణేనస్మిమగ్నే
యః, దేవ- గురుప్రతి రాజా- (బ్రహ్మ) ఇతి -

{ మా॥ రాజా ॥ బ్రహ్మకపరోద్భవేకృష్ణయోస్తే }
{ మాఃభంభవేత్ | యోఽథాతపూర్వస్థానీకేమసోష్ }
{ ధృవేష్టపికకృతామి ॥ ౪౯ ॥ * }

వ్యా॥ నాదృవేద-గురుప్రతి; అథాతపూర్వః; యోఽథానీ

మాప్రేమా, పరోద్భవే- సద్దకుమారే పరపుత్రే, గోగోపగోపీశాం
కథంభవేత్? ||౪౯|| * * *

అగ్రితారామజన్మం పరమారదప్రదే నిత్యవస్తు ని కృత స్నేహ
స్వభవః, తథానిధస్తు పరమాత్మాశక్త్యష్టపవ, అత స్తస్మిన్నస్త్రేవజీవా
నాం స్వాభావికస్నేహః, కింతు సదేషు జ్ఞానానన్దాది గుణవ త్తి
రోహితస్త్రి, ఏవంచ తాదృశపరమాత్మసమ్బంధవశాదేవ జీవానాం
స్వాత్మదేహతదనుబద్ధాదిమ పీతిజాయతే, అతః పరమ ప్రయ
త్నేన జ్ఞానానన్దాదివదేవ తాదృశ పరమాత్మస్నేహాభివేదితత
వ్యభివక్తు మజ్ఞానకల్పితదేహాదిమ ప్రేమనిరసనపూర్వకం ప్రేమా
ధిషా ననిధాకరయతి - (సర్వేషామిత్యష్టభిః- * *

{ మూ || సర్వేషామేవజన్మానాం నృపస్వాత్మైవవల్ల }
{ భః ఇతరేపత్యశితాద్యాస్తద్వల్లభతయైవహి ||౫౦|| }

వ్యా|| సచస్తపాగ్రణీనామ్, అదౌ, స్వాత్మైవ-దేహఏవ, వల్లభః-
ఇష్టః, అహజాగ్రాస్పదత్వాత్; ఇతరేపత్యశితాద్యాస్తద్వల్లభత
యా- అసవిత్రవినిశ్చరదేహవత్సల తయా తే, ప్రీతాః, దేహ స్వరూ
పే పారక్యతయా జ్ఞాతేనతీతరేషు ప్రేమానశ్చతీతిహితద్వార్థః ||౫౦||

{ మూ || తద్రాజేన్ద్రీయథాస్నేహస్వస్వకాత్మనిదే }
{ హనామ్, యథా దేహఃప్రీయతమ స్తథానన్దాను }
{ యేవతమ్ || ౫౧ || * * }

వ్యా|| తతోదేహీనామ్- దేహవినిష్టత్వేన సృష్టజీవానామ్, స్వ
స్వకాత్మ- తత్త్వాగ్రభవశాల్లభ తత్తదేహే, యథా స్నేహః
నతథా మచుతాంఘ్రి పుత్రమిత్ర గృహాదిమ స్నేహా భవతి, ఏతజ్జ
లాగ్నిభయాదౌ స్పృష్టం భవ || ... ||౫౧||

దేహాత్మా వివేకిహమేవదేహగృహాదిమ స్నేహసంయోగ వియోగా
దిమఃశుం భవతీత్యాహ- (దేహత్వవాదినా) మితి-

{ మూ॥ దేహాత్మవాదినాంపుంసా మపిరాజస్యసత్తమః | య
థాదేహగ్నిప్రియతమ స్తథానహ్యనుయేచతమ్ || ౫౨ || }

౨॥ దేహాత్మవాదినామ్ - జ్ఞానానన్దాది గుణప్రదప్రోక్తపర
మాత్మ స్నేహాదిగుణక స్వాత్మ స్వరూపం విస్తృత్య ప్రకృతివికారభూ
తంశరీరమేవ ఆత్మేతి మన్యమానానా మజ్ఞానామపి, పుంసామ్ - య
థాదేహగ్నిప్రియతమః, తమను - దేహమను, యేకశత్రోదయః, తే
షు తథాస్నేహానభవతి, ఉభయోరపి మమతాస్పదత్వేనతి దేహే
అత్యంతాభి నివేశాత్ప్రథమమతిస్నేహః, తతగ్గళత్రాదిష్వితిభావః;
(అయమిహాశయః) “ సఏకోబ్రహ్మణ ఆనందః - ఆనందోబ్రహ్మే
తివ్యజ్ఞానాత్ - సత్యంవిజ్ఞానమానందమ్ - సత్యజ్ఞానానన్దానన్దమాత్రైకర
సమూతయ ” ఇతి “ ఏష హ్యేవానన్దయాతి - ఏతస్యైవానన్దస్యాన్యాని
భూతానిమాత్రాడపజీవంతీ ” త్యాదిశ్చుతిభిరజస్రమావివర్జితాపరిమి
తానన్ద స్వరూపస్య పరమాత్మనో నారాయణస్య శ్రీహరేరనుగ్రహః
దేవతాదృశానన్దప్రాప్త్యర్థం దేవాసురమనుష్యాద్య శేషజీవానాంతే
నైవ శ్రీహరిణాసూక్ష్మాసూక్ష్మ దేహ సమృద్ధాదిఘటనంక్రియతే, అ
తోఽకేష జీవానాంతస్మిన్ తాదృశ పరమానన్దమయమూతౌస్వా
న్తర్యామిణిస్వానన్ద ప్రదేనై సగిఃకీప్రీతిరావిర్భవతి, తతస్తత్సమృద్ధ
వశాత్స్వ జీవాత్మ స్వరూపేచ జీవానాంప్రీతిర్భవతి, తతస్తేషాంభగ
వదిచ్ఛావశాత్తమోగుణాతిరేకేన స్వస్వదేహేషు జీవతాదాత్మ్యభి
మేసతి తద్భ్రమవశాద్రజోగుణవశాచ్ఛతేషాం స్వస్వదేహేష్వపిప్రీ
తిర్భవతి, తతస్స్వస్వదేహ పోషణాద్యుపకారిషు మాతృపితృ కళ
త్రాదిరూపేషుచ తేషాంప్రీతిర్భవతి, ఏవంసతీయదై షాం జీవానాం
సత్సజ్జమాయత్త భగవదనుగ్రహవశాత్తత్వత్రయ వివేకజ్ఞాన పూర్వ
కం భగవదుపాసనాదా ప్రవృత్తిస్తదాతేషాం భగవదనుగ్రహేణైవ
దేహాదిషు పారక్యబుద్ధ్యయథోక్త జీవతాదాత్మ్యభిమేసవ ర్నితేనతి
తేషాం దేహాదిషు మమతాస్పదత్వేన పారక్యబుద్ధిర్మర్షభవతి, తతో

దేహాదిషు తేషాంనిశ్చేషతగక్రమాత్ప్రీతిర్నివతకతే, స్వస్వకాత్మని
 కిచ్చిదేవప్రీతిర్భవతీతి. ఏతదేవాభిప్రేత్యశూక్రయతే “నవాఽరేపత్యగ్గ
 కామాయపతిగ్గప్రియోభవతి - ఆత్మస్తుకామాయపతిగ్గప్రియోభవతీ”
 త్యారభ్య “నవాఽరేసస్వస్వకామాయసర్వం ప్రియంభవతి ఆత్మనస్తు
 కామాయ సర్వంప్రియం భవతీ”తి “సర్వేషామేవ భూతానాంనృ
 పే”త్యాదివ; తతస్సస్వ జీవాత్మనాంపరమానందదాతరిపరమానంద
 మూర్తౌ స్వస్వాంతర్యామిణి పరమాత్మనితుతద్భజనేనాతిశయితాప్రీతి
 రన్వహామేధమానాభవతీతివిజ్ఞాయతే.

॥౫౨॥

మూ॥ దేహాఽతిమమతాభాక్సే త్తహక్యసానాత్మ
 వప్త్రియః । యజ్జీర్ణత్యపిదేహస్మిన్ జీవితాశా
 బలియసీ ॥

॥౫౩॥

వ్యా॥ యద్యస్మాత్, అవివేకదశాయాం స్వస్మిన్దేహజీర్ణ
 త్యపి - ప్రతిక్షణం క్షీయమాణేపి, జీవితాశాబలియసీభవతి, తస్మా
 త్తేఽత్యంతపరివేకినః, దేహాత్మవివేకినాంతుద్వాదశగుణవిశిష్ట జీవస్వ
 రూపే జ్ఞాతేనతి, తహిఁ అత్మాజీవోయథాప్రియతమోభవతి మ
 మతాభాగ్దేహాస్తు తథాప్రియతమోనభవతి.

॥౫౩॥

అ॥ జీవేపి స్నేహకారణమాహ (తస్మా)దితి =

మూ॥ తస్మాత్ప్రియతమస్సాత్మా సర్వేషామపి
 జన్మినామ్ । తదర్థమేతత్సకలం జగదేత చ్చరా
 చరమ్॥

॥౫౪॥

వ్యా॥ తస్మాత్-పరమాత్మనో జీవానందయితృత్వ స్వభావాత్,
 అఖిలాత్మనామ్-సర్వజీవానామ్, ప్రియతమః - అత్యంతప్రేమాస్పదః-
 ఆత్మా-పరమాత్మైవ, తదర్థమ్-పరమాత్మనిమిత్తమేవ, చరాచరమ్,
 జీవసహితమేవసత్, జగద్ప్రియతరంభవతి, (అయంభావః) ఆదా
 తావత్సృజ్య జీవానాంసుఖ్యే కేషాంచి జ్ఞీవానాం పరమానందంజనయి
 తుం దేహ(సమృద్ధ)ద్వయ సంయోగంభగవాన్కారయతి, తత్పూర్వం

తేషాం స్వస్వరూపతాదృశ పరమాత్మ స్వరూపోభయజ్ఞానాభావా
తాదృశ పరమాత్మానుప్రవిష్టే స్వస్థి స్వేవ స్వేహః, తతోభగవ
త్కృపయాదేహద్వయే ప్రాప్తేనతి జీవస్వరూపం విస్తృతైర్వి తద్దే
హ ఏవాహమితి మత్వాదేహద్వయస్వేహవాక్ భవతి, తతోదేహ
మను సమ్పాదిత కళత్రాదిషు స్నేహోభావతి, చిదచిదీశ్వరజ్ఞానేప్రా
ప్తేనత్యాదౌ మమతాస్పదకళత్రాదిషు స్నేహోనశ్యతి, తతః ఆహ
క్చారాపగమేన మమతాస్పదత్వాదేహే విద్యమానస్నేహోఽపినశ్యతి,
తతః పరమానందరూపస్య పరమాత్మనో నిత్యకీర్తనత్వా జీవేషితత్వా
క్షిణి పరమాత్మనిచ నిత్య స్నేహోదుర్నివారః, సషష్ఠీహక్ష్మణరూ
పేణావతీర్యాస్తే, తస్మాత్ తస్మిన్మయాస్మేమా భూ వ్యవేచి ౫౮॥

అ || ఇమమేవార్థమాహ - (కృష్ణ) మితి =

{ మూ || కృష్ణమేనమవేహిత్యా మాత్మానమఖిలాత్మ }
స మ | జగద్ధితాయసోఽమృతే దేహీవాభాతి మా }
యయా || ౧౫౫॥

వ్యా॥ అఖిలాత్మనామ్ - సమస్తకీర్తనకృతీనామ్, ప్రేరకమ్,
ఏనంకృష్ణం అవైహి, తహిఁదేవకీ పుత్రత్వాదికం కథంఘటతఇతిదే
త్తత్రాహ - సోపి - పరిపూర్ణం పరమాత్మాపి, జగద్ధితాయ - త
త్వత్ప్రయ పుణ్యపాప వివేకజ్ఞానపూర్వకభగవత్సత్తరణార్థమేవ, మా
యయా - సజాత్వేనైవ, దేహీవ - దేహావశిష్ట పుణ్యజీవభవ,
ఆధాతి, ౧౫౫॥

అ || తస్మాద్భగవత్సమృత రహితం కిచ్చేదపి వస్తునానన్దజనక
మస్తీత్యాహ - (వస్తుత) ఇతి =

{ మూ || వస్తునోజానతామత కృత్సమృతాస్తుం రి }
స్తువ | భగవద్రూప మఖిలం నాన్య ద్వస్త్యస్తీ }
కించన || ౧౫౬॥

వ్యా || వస్తుతః - చిదచిదీశ్వరాణాం స్వభావతః పృథక్పృథక్స్వభావమ్, జానతామ్ - వివేకినామ్, కృతస్సంచరాచరం జగద్భగవద్ద్రూపమేవ - భగవతారూప్యతే - ప్రకాశ్యత ఇతి, అన్యత్-భగవదప్రకాశ్యం కిమపి వస్తునాస్యేత్యర్థః. ||౫౬||

{ మూ || సర్వేషామపి భూతానాం భావార్థో భవతి స్త్యుతః | తస్మాపి భగవాన్ కృష్ణః కిమన్యద్వస్తు రూప్యతామ్ || ||౫౭|| }

వ్యా || కించ సర్వేషాం భూతానామ్ - సర్వప్రాణినామపి, భావార్థః - చిన్మితార్థః, జన్తాన్తరేషువా ఏకస్మిన్ జన్మనివాకాలాన్తరగతోఽర్థః, యేన స్త్యుతో భవతి, తస్య సర్వజనబోధకారణస్యాపి, ఏష భగవాన్ శ్రీకృష్ణ ఏవ కారణమ్, తం వినా అన్యజ్జగద్బోధకారణ భూతం వస్త్యుస్తియదితహి నిరూప్యతామ్- భగవద్వ్యతిరిక్తం జగద్బోధకం వస్తునాస్యేవేతి భావః. ||౫౮||

అ || తస్మాత్సర్వ జగద్బోధకారణ భూతో నారాయణ ఏక ఏవేతి జ్ఞాత్వా యేతం సమాశ్రితా భవన్తి తేషాం సంసారాణాం వంతరన్తి తివదన్ ప్రకరణార్థ ముపసంహరతి- (సమాశ్రితా) ఇతి =

{ మూ || సమాశ్రితాయే పదశల్ల వప్లవం మహత్పదం పుణ్యయశో మురారేః | భవాన్మృధిర్వత్సపదం పరం పదం పదం పదం యద్విపధాన్తేషామ్ || ||౫౯|| }

వ్యా || పుణ్యయశాశ్చ సౌ మురారిశ్చ, తథా పుణ్యశబ్దేన గుణాభిధానానాం శ్రేష్ఠణమాత్రేణ ముక్తాభవన్తీత్యర్థం సూచయతి, తస్య పదశల్ల వప్లవమ్ - శల్లవవదతికోవళ పద, ఖేవ, ప్లవః - అపారసంసారవారాం నిధితరణేసుదృఢానాః, తత్కీర్తిదృగ్భూతమ్ ? మహత్పదమ్- మహతామ్ - ఘోరభవాణానాం తర్జుమిచ్చతామ్, పదమ్- అపునరావృత్తి కరఘాత్రయస్థానమ్, “సచపునరావర్తతేనచ పునరా

వర్తతే” ఇతి “యద్గత్వాననివర్తనేయోగీర్ణిష్ఠవినిర్గమే” ఇతిచన్యుతేః;
 “యద్గత్వాననివర్తనే తద్ధామపరమమమే” తి స్త్యుతేశ్చ; ఏవంభూ
 తంపదమ్, యేసమాశ్రతాః - “భక్తియోగోబహువిధోమూర్తైర్భూ
 మినిభావ్యత” ఇత్యుక్తరీత్యాకేచిచ్ఛ్రివజైకసప్తాః, కేచిత్తీర్తనైకని
 ప్తాః, కేచిద్ధ్యునపూజావన్దనాదినిష్ఠాః, ఏవంబహువిధమాగేణ ఆశ్రి
 తాభవ స్తీత్యర్థః; తేషాంభవామ్బుధిర్వత్స పదంభవతి, భగవద్భజనో
 పక్రమమాత్రేణాపారోపిభవామ్బుధిర్వత్సతరపదమానంభవతి, అనా
 యాసేనతర స్తీత్యర్థః; ఏవంగుణవిశిష్టా భక్తాస్సంసారాణావమలక్షీకృ
 త్యతదుపశ్యేవసచ్చర స్తీత్యర్థః. తేషాంపరంపదమ్ - కాలకర్మగుణాతీత
 భగవత్స్వరూపభూతవైకుణ్ఠమేవపదమ్ - నిత్యవాగ్ధానమ్, అతోఽపి
 పదామ్ - కాలకర్మగుణ నిమిత్తోపద్రవాణామ్, పదమ్ - తస్మిన్దానం
 యద్దుతితం త త్తేషాంనా స్తి.

||౫౮||

అ|| “బ్రహ్మకాలాంతరగతంతతాగ్రీనం కథంభవే” దితిష్ఠ
 ష్టప్రశోత్తర ముపసంహరతి (ఏతత్త) ఇతి =

{ మూ || ఏతత్తేసర్వమాఖ్యాతం యత్పృష్టోహమిహ
 త్వయా | యతేగ్రమాదేహరికృతం పౌగణ్డకేతకా
 తం భువి || ||౫౯|| }

వ్యా|| “యతేగ్రమాదేహరికృతంవిదుష్ట పౌగణ్డకేతకాః” ఇతి
 యత్పృష్టమేతత్సర్వ మాఖ్యాతమ్ - చత్తోత్తరమిత్యర్థః. ||౫౯||

అ|| ఉపాఖ్యానవక్తుశ్చోత్తమాణాంచఫలమాహ (ఏత) దితి =

{ మూ || ఏతత్సుహృద్భిశ్చరితంమురాదే రఘుర్దనంశా
 డ్వలభోజనంచ | స్యక్తేతత్తరూపమజ్ఞోర్వభిష్టవం
 శృణ్వన్ గృణన్యాణినరోఽఖిలార్థాః || ||౬౦|| }

వ్యా|| సుహృద్భిః - గోపైస్సహ, చరితమ్ - “సర్వేమిథోదర్శ
 యస్తస్సాన్వంసాన్వంభోజ్య రుచిం స్పృథ ” గీత్యాదినా; అఘుర్దనమ్ -

అశ్వేనవత్స చాలపీడనమ్, శ్రీకృష్ణేచాఘ సంహారంచ ; “వత్సానా
రుద్ధ్యశాద్వల ” ఇత్యుక్తక్రమేణ శాద్వలభోజనమ్ - వత్సైశ్చ
ద్వలభోజనంచ; జీవనమితి పారేపి సపవార్థః, వ్యక్తేతరం రూపమ్-
వ్యక్తమ్ - ప్రకృతికార్యమ్, తదితరమ్- అపాక్రృత దివ్యమక్షర విగ్ర
హరూపమ్, “వ్యదృశ్యస్తఘనశ్యామా” ఇత్యాద్యుక్తక్రమేణ సాత్మా
దృగవద్రూపంచ, అశేన - బ్రహ్మణా, ఉరు - అధికం, అభిష్టవంచ-
ఉపనిషత్స్వరూపస్తవంచ, అభిలాథాః - ధర్మాదిరూపాః॥ ౬౦॥

{ మూ ॥ ఏవంవిహరైర్ల కౌమారైర్గికౌమారంజహ
తుర్వ్రజే । నీలాయనైస్సేతుబద్ధైర్మరుటప్లవ
నాదిభిః ॥ }
॥౬౧॥

వ్యా॥ (ఏవ) మితి = ఏవమ్ - “కళవాక్యైస్సకాలేన వత్స
పాలౌబధూవతు” రిత్యాగ్రభ్య “తతశ్చపాగ్జ్ఞవయస్సృతా” విత్స
స్తంసుధ్యేకౌమారైః, విహరైః - లీలాభిః, కౌమారంజహతుర్వి
నేన స్వయంకాలాంతతోపి తత్తత్కాలోచితం వయోగృహ్య తీతిభావః;
నీలాయనైః - నిలీయ నిలీయత్రయమాజైర్గ్రీడావిశేషైః, సేతుబ
ద్ధైః - సరిత్రీడాభిః, మరుటవత్ స్థవనమ్ వృత్తాద్వృత్తా న్తరథా
వనమ్, తదాదిభిః. ॥౬౧॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే దశమస్కంధే - చతుర్దశాధ్యాయః,

వత్సాపహరకాలీన బ్రహ్మస్తుతి వ్యాఖ్యా

శ్రీశుకపక్షీయాఖ్యా సమాప్తా.

శ్రీశ్రీ

అస్తత్సద్గురు చరణారవిందాభ్యాంనమః.